

A MAGYAR TÖRTÉNELEM REJTÉLYEI

KI BOMBÁZTA KASSÁT?

ROMSICS IGNÁC

A MAGYAR TÖRTÉNELEM REJTÉLYEI

MAGYARORSZÁG BELÉPÉSE A HÁBORÚBA

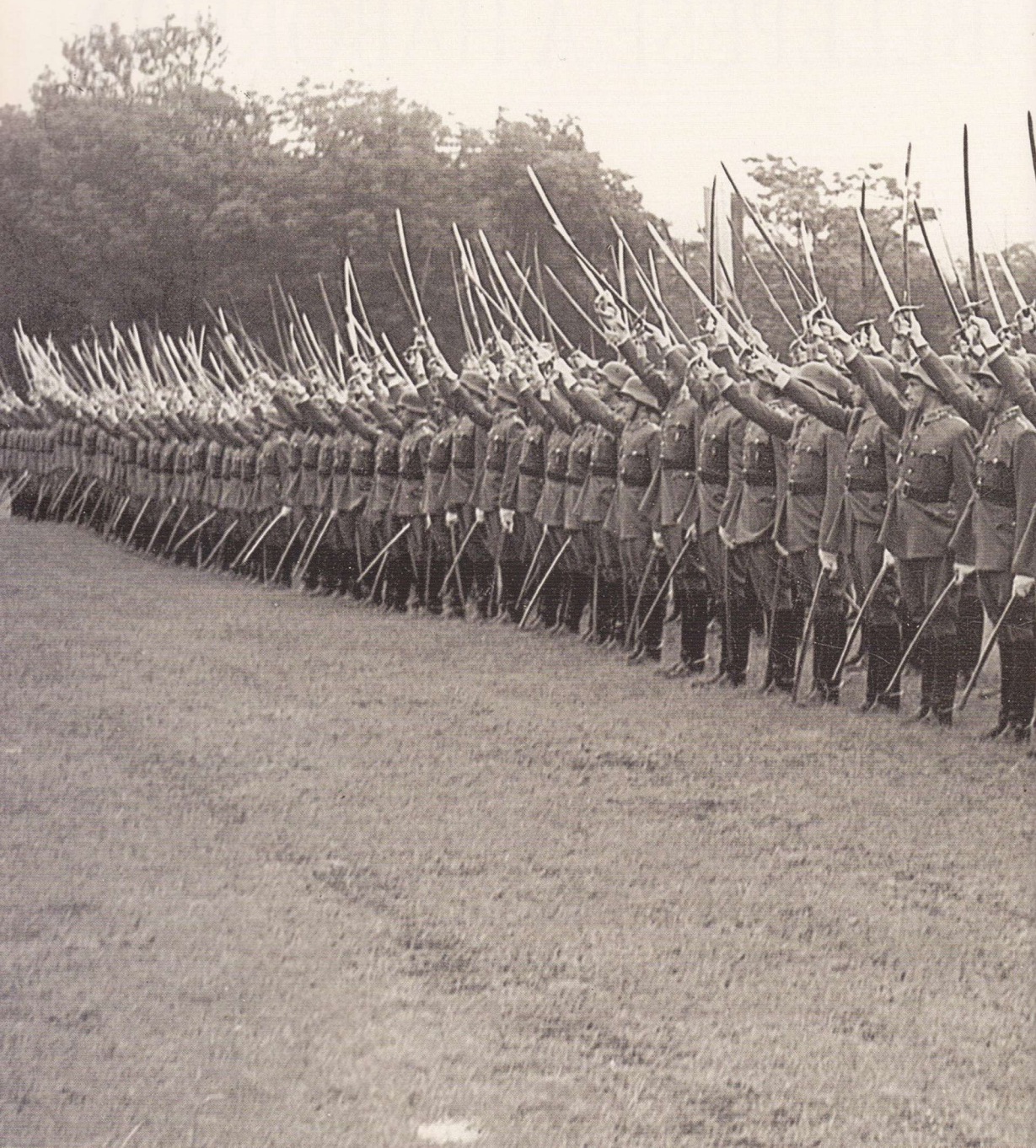
MAGYARORSZÁG BELÉPÉSE A HÁBORÚBA

AVAGY KI BOMBÁZTA KASSÁT?

Romsics Ignác

Kossuth Kiadó

Bevezető

Ezerkilencszáznegyvenegy június 27-én, tehát öt nappal a hadüzenet nélküli német támadás kezdetét követően Magyarország csatlakozott a Szovjetunió elleni háborúhoz. Az ugyanazon a napon közzétett hivatalos közlemény szerint „A magyar ellenforradalom hős és dicsőséges vezérének, rajongással szeretett kormányzónknak” a döntését a szovjet légierő 26-ai „népjogellenes támadásai” váltották ki. Ha elfogadjuk, hogy a Kárpátaljáról Budapest felé tartó gyorsvonat és a Kassa elleni repülő-támadás „közvetlen fenyegető veszélyt” jelentett, akkor Horthy döntése jogszerű volt. A kormányzónak ugyanis ilyen esetben jogában állt „a magyar ősszeminisztérium felelős-

sége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határán kívüli alkalmazását” elrendelni. De vajon fennállt-e a „közvetlen fenyegető veszély” esete? S ha fennállt, biztos-e, hogy szovjet gépek támadtak? S ha szovjet gépek voltak, miért tették? Hogyan egyeztethető ez össze a szovjet kormány ama kérésével, hogy Magyarország maradjon továbbra is semleges, s ez esetben számíthat háború utáni jóindulatára Romániával szemben? Egyáltalán: elképzelhető-e, hogy egy megtámadott ország tudatosan provokál egy semleges államot, s ezzel növeli az ellene felvonuló hatalmak számát?

A döntés meghozatala előtt kézenfekvő lett volna ezeket a kérdéseket feltenni, és a lehető legkörültekintőbben megválaszolni. Ez annál is inkább indokolt lett volna, mert június 27-én

kiadott közleményében a moszkvai Tájékoztató Iroda határozottan cáfolta, hogy szovjet gépek lettek volna a támadók. E napon, délben ugyanezt közölte a budapesti szovjet követ is a magyar Külügyminisztériummal, hozzátéve: a Szovjetunió megértéssel viszonyul a magyar revíziós igényekhez. Horthy, valamint az ország katonai és politikai vezetői azonban nem mérlegeltek. 1914 nyarán Ferenc József, aki egy ötvenmilliós birodalom élén állt, éppen egy hónapig gondolkodott azon, hogy hadat üzenjen-e a négymilliós Szerbiának. 1941 júniusában Horthy kormányzónak, aki egy 14 milliós országot vezetett, mindössze néhány percre volt szüksége ahhoz, hogy parancsot adjon a közel 200 milliós Szovjetunió megtámadására. De vajon miért siettek ennyire? Okkal gondolható, hogy sem a kormányzót, sem Bárdossy László miniszterelnököt, sem a katonai vezetőket nem érdekelte az igazság. Valameny-

nyien csak az ürügyre vártak, hogy Romániához és Szlovákiához, majd Horvátországhoz is hasonlóan támadhassanak, s ne maradjanak le a Hitler kegyeiért folyó versenyfutásban. Mint Werth Henrik, a Honvéd Vezérkar főnöke már korábban kinyilvánította: csatlakozásra kötelez bennünket „a keresztény nemzeti alapon álló világnézetünk és a bolsevizmussal szembeni elvi állásfoglalásunk”, no meg „további országgyarapításunk is ettől függ”.

Persze akadtak olyanok is, akik ezt a logikát nem fogadták el. Akik nem hittek a tengelyhatalmak győzelmében, s a történelmi Magyarország helyreállítását is illúzióknak tartották. Az ő hangjuk azonban nem hallatszott messzire, s ha mégis, süket fülekre talált. Ezzel a „végzetes és később sem jóvátehető lépéssel” – mint Bethlen István írta 1944-ben – olyan lejtőre kerültünk, amelyen gyorsuló sebességgel „közeledtünk a dicstelen megsemmisülés felé”.

Előzmények

A trianoni békeszerződés igazságtalanságaiból logikusan következett a revíziós politika, amelynek eredményeként 1938 és 1941 között Magyarország visszanyerte régi területeinek és lakosságának jelentős részét.

Az I. világháborút lezáró 1920-as trianoni békeszerződés értelmében Magyarország területe 325 000, illetve – az autonóm Horvátországot leszámítva – 282 000 km²-ről 93 000 km²-re, lakóinak száma pedig 20,8, illetve 18,2 millióról 7,6 millióra csökkent. Az elcsatolt területeken élő 10,6 millió ember közül 3,2 millió, tehát 30,2% volt magyar. Ezek közül 1,6 millió Erdélyben és más, Romániának ítélt területeken, egymillió Szlovákiában és Kárpátalján, csaknem félmillió pedig Jugoszláviában élt. A nyugat-magyarországi (burgenlandi) magyarok száma ezzel szemben nem tett ki többet 25 000-nél, a Fiumében élőké 6–7000-nél, a lengyelországiaké pedig 250-nél.

A békeszerződés drasztikus döntéseiből szinte elkerülhetetlenül következett, hogy a két világháború közötti magyar külpolitika legfőbb céljává az új határok revíziója vált. Ennek az 1930-as évek végére teremtdtek meg a nemzetközi feltételei. A versailles-i status quo felborításának első fontos állomása Ausztria bekebelezése – az Anschluss – volt 1938. március 13-án. Az annexiót nemcsak Olaszország, hanem a nyugati hatalmak is tudomásul vették. Nagy-Britannia és Franciaország engedékenységet érzelve Hitler szinte az Anschluss másnapján elkezdte következő akciójának előkészítését: Csehszlovákia dezintegrálását. Agent provocateur-i szerepben ehhez Magyarországot is fel kívánta használni. A magyar katonai támadás fejében 1938 nyarán felajánlotta Magyarországnak egész Szlovákiát, vagyis a régi Felső-Magyarországot. A magyar vezetés azon-

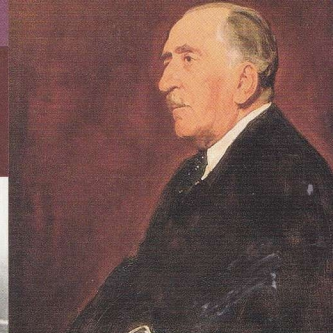
ban nem vállalkozott a katonailag kockázatos, nemzetközi jogilag pedig megmagyarázhatatlan és elfogadhatatlan lépésre. Csehszlovákia tervezett felदारabolása helyett Hitlernek így meg kellett elégednie azzal, hogy egyelőre csak a németek lakta cseh területeket (a Szudétaföldet) csatolja a birodalomhoz. Erről az 1938. szeptember 29-i müncheni négyhatalmi egyezmény intézkedett. Az egyezményhez csatolt záradék előírta, hogy a magyar és a csehszlovák kormány három hónapon belül egyezzen meg a magyar kisebbséggel kapcsolatos vitás kérdésekben. Arra az esetre, ha ez nem sikerülne, a négy hatalom újabb közös tanácskozást helyezett kilátásba.

A magyar–csehszlovák tárgyalások 1938. október 9-én kezdődtek Komáromban. Miután nem sikerült megállapodni, Anglia és Franciaország pedig kinyilvánította érdektelenségét, német–olasz döntőbíráskodásra került sor. Az 1938. november 2-án Bécsben meghozott döntés (I. bécsi döntés) értelmében csaknem 12 000 km²-nyi terület került vissza Magyarországhoz egymillió lakossággal. Az 1941-es magyar népszámlálás szerint a lakosság 84%-a, az 1930-as csehszlovák népszámlálás szerint viszont csak 57%-a volt magyar anyanyelvű, illetve nemzeti-ségű. A két népszámlálás körülményeit és nagyban eltérő adatait mérlegelve a magyarok arányát minimálisan kétharmadra becsülhetjük.

A bécsi döntés körülményei nyilvánvalóvá tették, hogy a további revízióhoz Németország támogatása elengedhetetlen. Az Imrédy Béla vezette kormány 1938 és 1939 fordulóján ezért több lépéssel igyekezett demonstrálni

A MÜNCHENI KONFERENCIA RÉSZTVEVŐI (balról): Benito Mussolini olasz, Adolf Hitler német, Édouard Daladier francia és Neville Chamberlain brit kormányfő.

Herceg Ferenc a revízióról

1929. április 20.

„A négy batalom kormányfői kijelentik, hogy a csehszlovákiai lengyel és magyar kisebbségek kérdése, amennyiben azt a következő három hónapon belül az érdekelt kormányok közötti megegyezés útján nem rendezik, a négy batalom itt jelen levő kormányfői újabb összefövetelének tárgya lesz.”

AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉS

Középen a döntőnökök, Galeazzo Ciano olasz és Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter, mellettük František Chvalkovský csehszlovák (balra) és Kánya Kálmán magyar külügyminiszter.

[...] Idehaza pillanatnyilag a legfontosabb tennivalónk: a nemzet összes erőinek egyesítése a revízió szolgálatában. Az erők egyesítése csak úgy lehetséges, ha följéle tudunk kerekedni mindannak, ami a magyarságot szétválasztja, és ha meg tudjuk vetni a lábunkat ott, ahol egyetértünk valamennyien. A revízió legyen az a magasan fekvő, tisztult atmoszférájú hegyecsúcs, ahová nem hatol föl a politikai és társadalmi harcok által fölvert por és lárma; ahol minden magyar ember, legyen bármilyen világnézeti, politikai vagy vallásos meggyőződése, kezét nyújthat egymásnak. [...] A revízióért folyó harc nem elvek csatája, hanem jóval több: egy nemzet élet-halál harca. Mert bizonyos: ha tartani tudjuk az egységes nemzeti frontot, akkor előbb-utóbb diadalmaskodni fog a magyar igazság; ha azonban annyi keserves történelmi tanulság után a pártoskodás újból szétrobbantja a nemzet egységét, akkor a magyarság megásta a maga sírját. [...]

Trianon. Szerk. Zeidler Miklós.
Budapest, 2003, Osiris, 492.

A MAGYAR CSAPATOK DÍSZMENETE

Kassa főterén a felvidéki bevonuláskor, 1938. november 11-én. Csaknem 12 000 km²-nyi terület került vissza egymillió lakossággal.

HORTHY MIKLÓS KORMÁNYZÓ

fehér lovon vonul be Kassára. A további revízióhoz Németország támogatása elengedhetetlen volt.

németbarátságot. Ennek is köszönhető, hogy amikor 1939 tavaszán Hitler elhatározta Csehszlovákia teljes felszámolását, Kárpátalját nem Szlovákiának, hanem Magyarországnak adta. A magyar hadsereg 1939. március 15-e és 18-a között vette birtokba ezt a területet, ugyanakkor, amikor a Wehrmacht megszállta a cseh-morva megyéket, s amikor megalakult a Szlovák Köztársaság. E terület nagysága ismét 12 000 km²-t, lakóinak száma pedig 550 000 főt tett ki. Ezek túlnyomó többsége ruszin (ukrán) nemzetiségűnek vallotta magát, a magyarok számaránya nem tett ki többet 10, sőt a csehszlovák adatok szerint 5%-nál.

Az 1938 és 1941 közötti revíziós sikerek következtében Magyarország területe csaknem megkétszereződött, lakosságának száma pedig közel 15 millióra nőtt.

Csehszlovákia után Hitler Lengyelország szétzúzására készült. Az akcióban Magyarország támogatásával is számolt. A magyar vezetés azonban ezúttal is ellenállt a csábításnak – a németekkel való együttműködés helyett a Teleki-kormány megnyitotta a határt a lengyel menekültek előtt. Miután a Wehrmacht lerohanta Lengyelországot, 1939 őszén több mint százezren érkeztek Magyarországra; a menekültek egy része rövidesen továbbment nyugatra, a másik része pedig a magyar kormány vendégszeretetét élvezte a háború végéig.

Teleki Pál külpolitikáját a háború kitörését követően két alapelv vezérelte: a nagyhatalmak fegyveres konfliktusától való távolmaradás (fegyveres semlegesség) és

a revíziós politika kiteljesítése. Az utóbbi szempontból legfontosabbnak mindenki szemében a Romániához került, nyersanyagokban és kulturális emlékekben egyaránt bővelkedő keleti területek részek tűntek. Erdély egy részének visszaszerzésére 1940 nyarán teremtdött meg a lehetőség, miután a Harmadik Birodalommal 1939 augusztusától szövetséges Szovjetunió ultimátumban követelte Romániától Besszarábia és Észak-Bukovina visszaadását. A magyar kormánynak ezzel egyidejűleg tudomására hozta, hogy elképzelhetőnek tart egy Románia elleni közös katonai akciót. Ezt megelőzendő Hitler kétoldalú tárgyalások megkezdésére szólította fel a románokat és a magyarokat.

A román-magyar tárgyalások 1940. augusztus 16-án kezdődtek Turnu Severinben. Mivel megegyezni ezúttal sem sikerült, ismét német-olasz döntőbíráskodásra került sor. Az eredményt 1940. augusztus 30-án Bécsben hirdették ki (II. bécsi döntés). Ennek alapján Magyarország 43 000 km²-nyi területet kapott vissza, 2,5 millió lakossal. Az 1941-es magyar népszámlálás szerint a lakosság 52, az 1930-as román statisztika szerint 38%-a volt magyar, a többi román és német. A magyar állampolgárrá vált románok száma felülmúlta az egymilliót, míg a Dél-Erdélyben maradt magyarok száma 400 000 fő körül mozgott.

A II. bécsi döntést Románia nemzeti katasztrófaként élte meg, és a továbbiakban mindent elkövetett érvénytelenítéséért, Magyarország viszont ujjongott. A túl-

áradó öröm érthető, de indokolatlan volt. A II. bécsi döntést ugyanis az Egyesült Államok és Nagy-Britannia egyaránt Romániára erőszakolt diktátumként fogta fel, és vitatta érvényességét. Igen magas volt az ár is, amit a döntésért a németeknek fizetnünk kellett. Ennek részeként 1940. november 20-án Magyarország csatlakozott a szeptemberben létrejött német-olasz-japán háromhatalmi egyezményhez. Ez utóbbit a Teleki által addig követett semlegességi politika végét jelentette.

1940 őszétől Magyarország számára Jugoszlávia maradt az egyetlen olyan szomszédos állam, amelyre az önállóságát jórészt már elvesztett magyar külpolitika valamennyire még számíthatott. 1940. december 12-én ilyen reményeket táplálva írták alá Belgrádban a jugoszláv-magyar „örökbarátsági” szerződést. Az egyezmény azonban egyik országot sem mentette meg végzetétől. Az 1941. márciusi németellenes belgrádi politikai fordulat után Hitler elhatározta Jugoszlávia lerohanását, s ebben Magyarország részvételét is igényelte. A magyar politika ezzel ismét súlyos döntéshelyzetbe került. Ha enged Hitler követelésének, s ezáltal kiteljesíti a revíziót, akkor elveszíti a Nyugat jóindulatának maradékát. Ha ellenáll, akkor megőrizheti a szövetségesek rokonszenvét, viszont kiteszi az országot egy német megszállás veszélyének. Ezzel a dilemmával szembesülve az 1941. április 3-ára virradó éjjelen Teleki Pál miniszterelnök főbe lőtte magát.

Teleki Pál:
az újabb
háborútól távol
kell maradni!

1941. március 3.

A magyar kormánynak fő feladata ebben az európai háborúban az, hogy Magyarország katonai, anyagi és népi erejét a háború végéig konzerválja. Mindenáron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges. De minden eshetőségben Magyarország fontosabb, hogy megtépzatlanul álljon ott az európai konfliktus befejeződésének periódusában. Nagyon könnyen megtörténhetik, különösen Németország esetleges vereségének esetén vagy még ha Németország nem is egészen teljes veresége esetén, hogy a háború végén akár egész Európában, akár Európának ebben a keleti részében kaotikus állapotok állanak be, amelyek legnagyobb veszéllyel azon államokra fognak jární, amelyek védtelenek, amelyek anyagi eszközeiket és hadseregüket a konfliktus befejeződése előtt feláldozták. Magyarországot különböző veszélyek fenyegetik vagy fenyegethetik. Az orosz veszély, amely különösen Németország veresége esetén át fog nyúlni Szlovákiára, és Pozsonyig, az egész északi magyar határ mentén is jelentkezni fog. – A román veszély. A románoknak nyilatkozatai, magaviselete, atrocitásai bizonyították, hogy Magyarország esetleges gyengeségét feltétlen felhasználják egy betörésre, amelynek vérengző voltát a románok viselkedése és saját forradalmuk* is eléggé világossá teszi. Az általános kommunista veszély, amely Európának ezt az egész részét, melyben Magyarország fekszik, érheti. – A szlovák veszély. A szlovákok ugyan elenyészően gyengék velünk szemben, de ha mi teljesen fegyvertelenek és elesettek lennénk, ez is számíthat. És végül – bár ma a jugoszlávokkal jóban vagyunk, és barátságunk mindinkább erősödik, de nem utolsósorban azért, mert bennünket barátságos és őket is alátámasztó erőnek látnak, ezen erő összeomlása esetén nekik is támadhatnak egyéb gondolataik. Mindezeknek következtében a magyar politika vezetőinek első, majdnem egyetlen feladata az, hogy Magyarországot épen és erőben megtartsák a háború végéig. Kockáztatni az országot, fiatalságunkat, hadierőnket csak önmagunkért szabad és senki másért.

* Az utalás a II. Károly király 1940. szeptember 6-ai lemondását és külföldre távozását követő vasgárdista zavargásokra, atrocitásokra és pogromokra vonatkozik, amelyek 1941 januárjában érték el tetőpontjukat. Az anarchikus állapotoknak Ion Antonescu tábornok vetett véget 1941. január 21-23-án német jóváhagyással.

MAGYARORSZÁG TERÜLETI GYARAPODÁSA
1938 és 1941 között

Tettét figyelmeztetésnek szánta, amellyel azonban az események folyásának más irányt már nem adhatott.

A magyar honvédség néhány nappal a németek után, április 11-én lépte át a határt, miután előző nap Zágrábban kikiáltották az önálló Horvátországot, s ezzel Jugoszlávia megszűnt létezni. A soknemzetiségű jugoszláv hadsereg gyors felbomlása miatt erős ellenállást sehol sem kellett leküzdeni. A katonai részvételért cserébe Magyarország visszakapta Bácskát, a baranyai háromszöget és a Muraközt. A visszakerült részek összesen egymilliósi lakosságából a magyarok részaránya meghaladta az egyharmadot. A délszlávok mellett jelentős volt a német lakosság is.

Az 1938 és 1941 közötti revíziós sikerek következtében Magyarország területe csaknem megkétszereződött, lakosságának száma pedig közel 15 millióra nőtt. A csaknem ötmillió régi-új állampolgár mintegy fele volt magyar, a többi román, ruszin, délszláv, német és szlovák. Az 1920-ban elvesztett területek közel felének és az idegen országok állampolgárává vált magyarok nagy részének visszakerülése az „anyaországához” az akkori magyarságot túlradó örömmel töltötte el, s jelentősen növelte a kormányzat népszerűségét. Horthy Miklós kormányzó az addig szokásos ’országmentő’ és ’ország-

Főméltóságú Úr!

Főméltóságú Úr!

„Hozzájárulok a hazánk – a magyar nemzet – megerősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez.”

A hazánkért adakoztam – mert a magyar nemzetiség erősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez.

„Hozzájárulok a hazánk – a magyar nemzet – megerősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez.”

„Hozzájárulok a hazánk – a magyar nemzet – megerősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez.”

1941. ápr. 3.

Szöveg: „Hozzájárulok a hazánk – a magyar nemzet – megerősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez, a magyar nemzetiség erősítéséhez.”

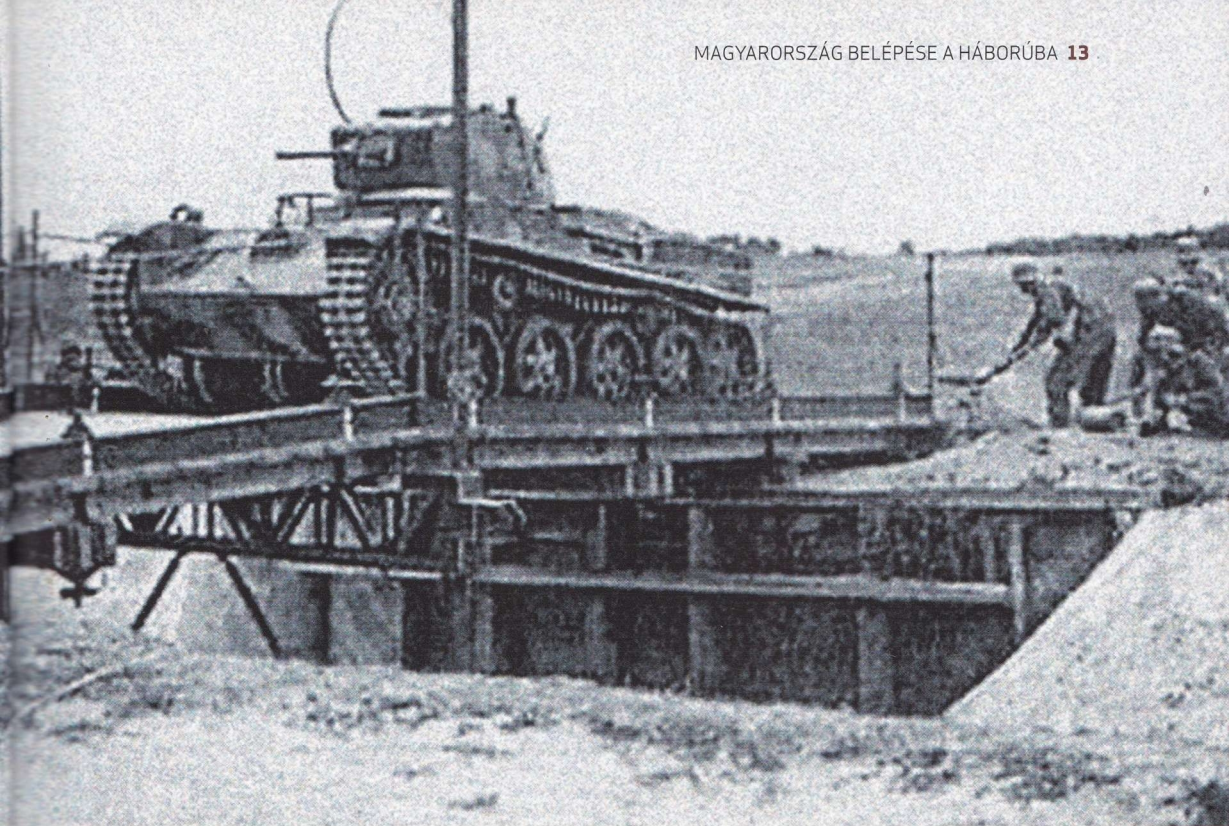
A gazemberek oldalára álltunk – mert a mondva csinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók leszünk! A legpocskabb nemzet.

Nem tartottalak vissza.

Bűnös vagyok.

Teleki Pál

1941. ápr. 3.

A DÉLVIDÉKI BEVONULÁS során
38M „Toldi” harckocsi kel át
a Dráván.

HORTHY MIKLÓS

építő’ eposzi jelzők mellé ekkor kapta az ’országgyarapító’, illetve ’hongyarapító’ címet.

A Jugoszlávia elleni katonai akcióban és az ország ezt követő felosztásában való részvétel nem járt olyan katasztrofális következményekkel, mint a döntést megelőző napokban a magyar diplomácia jelzései alapján feltételezni lehetett. Valószínűleg Teleki kétségbeesett tettének is köszönhetően Nagy-Britannia végül nem üzent hadat Magyarországnak, csak a diplomáciai kapcsolatokat szakította meg vele. Churchill kijelentette: amíg a szövetségesekkel nem kerülnek közvetlenül szembe a magyar alakulatok, addig nem lesz hadiállapot. 1941 tavaszán és kora nyarán Magyarország tehát senkivel sem állt hadban, senkinek sem küldött és senkitől sem kapott hadüzenetet. A II. világháborúba Magyarország 1941. június 26-án, a Szovjetunió elleni német támadáshoz csatlakozva lépett be.

Magyarország helye a Szovjetunió elleni német támadás tervében

Hitler és a német hadvezetés nem számolt Magyarország részvételével a Szovjetunió elleni hadjáratban.

Jugoszlávia és Görögország 1941. áprilisi elfoglalása után a német hadvezetés minden erejét a Szovjetunió elleni támadás előkészítésére összpontosította.

A Barbarossa-hadművelet terve már 1940 decemberében elkészült. Az eredetileg 1941. május 15-ére időzített, a balkáni beavatkozás miatt azonban június 22-ére halasztott támadásban a Wehrmacht alakulatai mellett Hitler és tábornokai csak két ország, Románia és Finnország „aktív részvételével” számoltak, ezért a magyar vezetők nem kaptak érdemi tájékoztatást a haditervről. Amikor Bartha Károly honvédelmi miniszter 1941 januárjában Berlinbe látogatott, Hitler csak annyit közölt vele, hogy a német csapatok keletre vezénylésének célja a Szovjetunió visszatartása nyugati határainak az átlépésétől. Hangsúlyozta, preventív intézkedéseken kívül mást Magyarországtól sem vár, elegendő,

ha a Kárpátok vonalát, vagyis a keleti magyar határokat megerősítik. Ezt viszont szükségesnek nevezte, mert „ha az orosz bolsevizmus ezt a korlátot áttöri, esetleg Bécsig vagy még tovább jutnak előre”.

A német katonai vezetés köreiből ugyan felmerült Magyarország aktív részvételének a lehetősége is, Hitler azonban ismételt és határozottan elzárkózott ez elől. Álláspontja valószínűleg azzal magyarázható, hogy tisztában volt a magyar hadsereg felszerelésének hiányosságaival, s azzal még inkább, hogy a honvédség igénybevétele esetén a magyarok további revíziós igényekkel lépnének fel. A román olaj és katonai erő szükségessége miatt ezt különösen Erdély esetében tartotta volna zavarónak. Ismerve a magyarok gondolkodásmódját és reményeiket, Barthának ugyanakkor megcsillaghatta annak lehetőségét is, hogy „A háború végén elkerülhetetlen általános rendezésnél a baráti Magyarország részére esetle-

BARTHA KÁROLY honvédelmi miniszter (középen) Berlinben, 1941 januárjában; balra Wilhelm Canaris tengernagy, jobbra Edmund Glaise-Horstenau volt osztrák alkancellár. Hitler elzárkózott Magyarország aktív részvételének lehetősége elől.

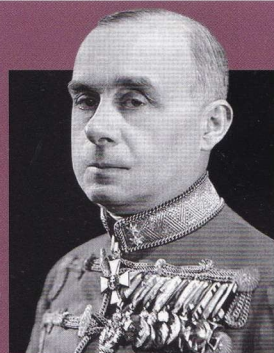

ges előnyök elképzelhető”. A német katonai vezetésben felmerült Magyarország aktív részvételének lehetősége a Szovjetunió elleni háborúban, Hitler azonban határozottan elzárkózott ez elől.

Ez a német álláspont teljes mértékben megfelelt a náci Németország végső vereségével vagy esetleg megegyezéssel békével számoló nyugatbarát konzervatív és ellenzéki demokratikus körök számára. Ők Teleki Pál logikáját követve a kivárás, sőt lehetőség szerint a háborúból való kimaradás politikáját ajánlották a kormánynak és a kormányszónak. A németek győzelmét feltételező antibolsevista szélsőjobb oldali körök és az addigi német sikerek által mélyen impresszionált katonai vezetés viszont csalódott volt. Ők mindent megtekintettek annak érdekében, hogy a német álláspont megváltozzék, s ha ez mégsem sikerülne, Magyarországon akkor is – önként – csatlakozzon a Szovjetunió elleni támadáshoz.

„Keresztény nemzeti eszmén alapuló világnézetünkkel jutnánk ellentétbe, ha a bolsevizmus elleni harchoz nem csatlakoznánk.”

Ez utóbbi álláspont egyik legelkötelezettebb képviselője maga a Honvéd Vezérkar főnöke, Werth Henrik gyalogsági tábornok volt. Magas rangú német tisztekkel folytatott megbeszélésein a tavasz folyamán Werth meggyőződött róla, hogy Hitlertől eltérően a német katonai vezetés el tudná képzelni a magyar honvédség részvételét a hadjáratban. A vezérkar hadművelleti osztálya ezért már májusban megkezdte az orosz arcvonalon várható „támadó szellemű elhárítás” végrehajtásához szükséges alakulatok mozgósításának előkészítését. Ezzel párhuzamosan a tábornok memorandumokat állított össze a kormány számára annak érdekében, hogy csatlakozásunk kifejezett német kérés hiányában is bekövetkezzék. Memorandumai-

SZTÓJAY DÖME

Azt üzenté haza, hogy „mielőbb ... ajánljuk fel a birodalmi kancellárnak ... konkrét katonai részvételünket”.

A WEHRMACHT MOTORKERÉKPÁROS LÖVÉSZALAKULATA 1941 júniusában átlépi a Szovjetunió határát.

ban Werth feltételezte, hogy távolmaradásunkkal kockára tesszük addigi revíziós eredményeinket, csatlakozásunkkal, illetve „a tengelyhez hű” politikával viszont „biztosan visszkapjuk a történelmi Magyarország egész területét”. A revízió kiteljesítése mellett szerepelt a tábornok érvei között a rendszer „keresztény nemzeti alapon álló világnézete” is, amellyel ellentétbe jutnánk, ha a „bolsevizmus elleni harchoz nem csatlakoznánk”. Ráadásul mindezt teljesen kockázatmentesnek ítélte, a német haderő förlényét ugyanis olyan elsöprőnek gondolta, hogy az egész hadjáratra nem szánt többet néhány hétnél.

Werth Henrik 1941. május 6-ai keltezésű első memorandumát Bárdossy László miniszterelnök és egyben külügyminiszter elutasította anélkül, hogy a kormány megtárgyalta volna. Az önértékes kormányfő – szakmája szerint diplomata – joggal gondolta úgy, hogy a vezérkar főnöke illetéktelen vizekre tévedt, s hangütése ehhez képest túlságosan magabiztos. Az elkövetkező hetekben azonban mások is feltétel nélküli csatlakozást ajánlottak a kormányfőnek. Egyikük, Sztójay Döme berlini követ – eredendően ugyancsak katonatiszt – volt, aki június elején Werthhez hasonlóan azt üzenete haza, hogy „mielőbb és megfelelő formában ajánljuk fel a birodalmi kancellárnak egy esetleges szovjet elleni akcióban való konkrét katonai részvételünket esetleg egy véd- és dacszövetség formájában is”. Ez és más ilyen vélemények is közrejátszottak abban, hogy Werth második, június 14-ei memorandumának kézhezvétele után Bárdossy azonnal rend-

kívüli minisztertanácsot hívott össze. Célja ezzel az volt, hogy változatlanul elutasító magatartásának nagyobb nyomatókat adjon. Számítása helyesnek bizonyult. A miniszterek, egyetértve Bárdossyval, maguk is úgy gondolták, hogy egyértelmű német kérdés nélkül nem csak felajánlkozni lenne helytelen, hanem még egy nagyobb arányú mozgósítás is nemkívánatos találgatásokra adhatna alkalmat. Minden eshetőségre készen Bárdossy ennek ellenére utasította Sztójayt, hogy haladéktalanul kérjen pontos tájékoztatást a német tervekről.

Ribbentrop válaszáról Otto von Erdmannsdorff budapesti német követ 16-án tájékoztatta Bárdossyt. Ez annyiban ment túl a korábbi német közléseken, hogy nyilvánvalóvá tette: a német csapatmozgások célja nem egyszerű elrettentés, hanem a szovjet kormánnyal szemben támasztandó német követelések nyomatókosítása – tehát esetleg támadás is. Magyarországtól mindazonáltal továbbra is csak annyit kért a birodalmi külügyminiszter, hogy minden eshetőségre készen „tegyen a maga részéről határainak biztosítására megfelelő lépéseket”. A tájékoztatásról Bárdossy azonnal értesítette Werthet és Sztójayt, akiket nyomatókosan figyelemzettetett a kormány álláspontjának képviselésére.

A németek egészen június 19-éig titokban tartották a magyar vezetés előtt pontos szándékukat. Ezen a napon azonban végre Werth Henrik tudomására hozták, hogy német támadás készül a Szovjetunió ellen, s hogy az egy héten belül be fog következni. A Magyarországgal kapcsolatos álláspont azonban ezek után sem változott. Emiatt Werth és más magyar katonatisztek több ízben neheztelésüknek adtak hangot. A német tábornokok szolidárisak voltak magyar bajtársaikkal, de Hitler utasítását nem másíthatták meg. Magyarország csatlakozására csak önkéntességi alapon láttak lehetőséget. Mint Alfred Jodl tábornok, a német véderő-főparancsnokság (Oberkommando der Wehrmacht; OKW) vezetési törzsének főnöke június 22-én, tehát a német támadás napjának délutánján a magyar honvédség mellé rendelt összekötő tiszt útján megüzente: „Minden magyar segítséget bármikor elfogadunk. Nem akarunk semmit követelni, de köszönettel vesszünk mindent, amit önként felajánlanak. Szó sincs arról, hogy Magyarország esetleges részvétele elől elzárkóznánk.” Az üzenetet Kurt Himer tábornok haladéktalanul továbbította László Dezső tábornoknak, a magyar vezérkar hadműveleti csoportfőnökének, Erdmannsdorff pedig, aki ugyancsak tudott az üzenetről, a magyar külügyminisztériumot tájékoztatta. Mindezek tükrében Horthy Miklós ama utólagos állítását, hogy közvetlenül a német támadás után egy külön levélben Hitler „azt kívánta, hogy üzenjünk hadat a Szovjetuniónak”, valótlanáságnak kell tartanunk. Hitler június 21-ei, a náci frazeológia szokásos sztereotípiáival teli levelében szó sem esik erről. A Führer mindössze köszönetét fejezte ki azért, hogy a határőrizet megerősítésével a magyar hadsereg „orosz oldaltámadásokat hiúsít meg és orosz erőket köt le”.

Werth Henrik, a Honvéd Vezérkar főnöke: a háborúba be kell lépni!

1941. június 14.

[...] Kérem a kormányt, hogy a nagy elhatározásában ne befolyásoltassa magát se az ország pillanatnyi gazdasági helyzete, se a mezőgazdaság és aratási szempontok által. A háború kérdése igen rövid idő alatt biztosan el fog dőlni. Ha pedig Németország a háborúra határozza el magát, egyfelől a német haderő eddigi áttűtő sikerei alapján, másfelől az orosz haderő értékének és ellenálló erejének ismeretében biztosan számíthatunk avval, hogy a német haderő rövid idő alatt ki fogja vinni a győzelmet éppúgy, mint eddig is tette.

A gyors döntés már eddig is mindent megtett, és meg is fog tenni. Ekkor pedig Magyarország részvétele is igen rövid ideig fog tartani, olyannyira, hogy néhány hét múlva a mozgósított magyar haderő fokozatos leszerelésére számíthatunk úgy, hogy a bevonultatott tartalékosok a leszerelés után még az aratásra is hazakerhetnek. [...]

Szilárd meggyőződése szerint Magyarország a német–orosz háborúban nem maradhat tétlen. E háborúban részt kell vennünk:

1. mert ezt követeli az ország területi épségének, valamint állami, társadalmi és gazdasági rendszerünk biztosítása,
2. mert jövőnk érdekében az orosz szomszédság gyengítése és eltávolítása határainkról elsőrendű nemzeti érdekünk,
3. mert erre kötelez a keresztény nemzeti alapon álló világnézetünk és a bolsevizmussal szembeni elvi állásfoglalásunk úgy a múltban, mint a jelenben is,
4. mert politikailag a tengelyhatalmak mellett véglegesen lekötöttük magunkat,
5. mert további országgyarapításunk is ettől függ.

Német–orosz háború esetén az Északi-tengertől a Fekete-tengerig húzódó arcvonalban nem lehet a magyar Kárpát-arcvonalat üresen, biztosítatlanul hagynunk. Ha ezt tennénk, akkor a hadműveletek alatt vagy még inkább az előtt magunkra zúdítanánk az orosz betörést. Ezzel részt nyitnánk, amely az egész német arcvonal felgöngyölítésével járhatna, a német győzelmet kérdéssé tehetné, országunk biztonsága érdekében katonai felkészültségeinket fokoznunk kell, mert a Kárpátalján eddig elrendelt határvédelem feltartóztató ereje igen gyenge, olyannyira, hogy azzal a velünk szemben felvonult többszörsően túlerejű orosz erők támadását nem fogjuk tudni kivédeni.

Szovjet–Oroszország haragjának felidézése nem lehet indoka a be nem avatkozásnak, mert ha mi nem vállalkozunk a Kárpátok védelmére, akkor Kárpátalján a németek fognak felvonulni, amit semmi esetre sem fogunk tudni megakadályozni. És ez ugyanúgy ki fogja váltani Szovjet–Oroszország ellenünk való haragját és bosszúját, mintha mi magunk is részt vennénk a háborúban.

A kisantant szövetség megsemmisülése után Magyarországot egyedül Szovjet–Oroszország felől fenyegeti veszély. A messze jövőbe látó politika szempontjából Magyarországnak igen nagy érdeke fűződik ahhoz, hogy ezt a nagy veszélyt minél jobban csökkentse, illetve határainkról eltávolítsa. Németország győzelme esetén – és ez a győzelem nem lehet vitás – Szovjet–Oroszországot annyira le fogják győngíteni, azt valószínűleg annyira vissza fogja szorítani a Kárpátoktól, hogy a nagy orosz veszély lényegesen lecsökken, sőt talán hosszú időre meg is szűnik. A német–orosz háborúban való részvételünk tehát ebből a szempontból is szükséges.

De erkölcsi és presztízs okokból is részt kell vennünk ebben a háborúban, mert Magyarország volt Európában az első állam, amely a bolsevizmussal szemben a harcot felvette, mi voltunk az elsők, akik a keresztény nemzeti szellem újjáébredését Európában felgyújtottuk. Keresztény nemzeti eszmén alapuló világnézetünkkel jutnánk ellentétbe, ha a bolsevizmus elleni harchoz nem csatlakoznánk.

A tengelyhatalmakhoz való csatlakozásunk is kötelességünkkel teszi a háborúhoz való csatlakozásunkat, de ezenfelül még az is, hogy a további országgyarapításunkat is csak akkor remélhetjük, ha továbbra is kitartunk a tengelyhez híű politika mellett, aminek jutalmaként biztosan visszakapjuk a történelmi Magyarország egész területét. Erre a német illetékes körök mindig céloztak, és ezt a tengelyhatalmak eddigi gesztói után biztosan remélhetjük is. Annál is inkább csatlakoznunk kell, mert Románia máris lekötölte magát a háborúban való részvételére. Ezt az ügyes román propaganda már eddig is kihasználta ellenünk. Ha pedig a mi csatlakozásunk elmaradna, akkor nemcsak a Romániával szemben táplált további revíziós igényeinkről kell talán örök időkre lemondani, hanem eddigi országgyarapodásunk is veszendőbe mehet.

Magyarország a második világháborúban.
Szerk. Ádám Magda, Juhász Gyula, Kerekes Lajos. Budapest, 1959, Kossuth, 358–360.

WERTH HENRIK
Meggyőződött róla, hogy Hitlerrel eltérően a német katonai vezetés el tudná képzelni a magyar honvédség részvételét a hadjáratban.

A Szovjetunió ajánlata

A Szovjetunió azt remélte, hogy Magyarország nem csatlakozik az ellene megindított háborúhoz. A magyar semlegesség fejében kilátásba helyezte támogatását a Romániával szembeni magyar területi követeléseket illetően.

A Szovjetunió 1939 és 1941 között stratégiai határkiigazítást ért el Finnországgal szemben, bekebelezte Kelet-Lengyelországot, valamint a három balti államot, s végül Romániától visszacsatolta Besszarábiát és Bukovinát. Számos jel utalt arra, hogy a szovjet vezetéstől nem állt távol európai határainak további kitolása nyugat felé, s ezzel összefüggésben a fegyveres konfrontáció vállalásának gondolata Németországgal szemben. A Szovjetunió elleni német támadás előkészületeivel kapcsolatos diplomáciai és hírszerzői jelentéseknek ugyanakkor sem Sztálin, sem közvetlen környezete nem adott hitelt. Feltételezték, hogy saját tehermentesítésük érdekében a britek eltúlozzák a német veszélyt, a határ menti német csapatösszevonásokat pedig egyszerűen Hitler zsarolási manőverként értékelték. Az összecsapást, amellyel persze számoltak, későbbi időpontra valószínűsítették. A Honvédelmi Népbiztosság ezért csak nagy késéssel, a német támadás előtt alig két órával rendelte el a harcckészültséget, de még ekkor is csak bizonyos megszorításokkal. A Kreml mindenképpen el akarta kerülni, hogy Berlin szovjet provokációra hivatkozhasson. A következmények ismertek. A német csapatok kezdetben napi 20–60 kilométert nyomultak előre, miközben Sztálin a szó szoros értelmében összeomlott.

Részegre itta magát, és négy napig mindenki számára elérhetetlen volt. Először július 3-án, 11 nappal a támadás után szólalt meg a nyilvánosság előtt. Addig Molotov és a többi népbiztos intézkedett helyette. A védekezés megszervezése mellett elsősorban arra törekedtek, hogy akit csak lehet, távol tartsanak az ellenük irányuló hadműveletektől. A külügyi népbiztos ezzel a szándékkal kérte magához a moszkvai magyar követet, Kristóffy Józsefet is.

A 23-án délelőtt létrejött találkozóan Molotov Magyarország állásfoglalása iránt érdeklődött a német–szovjet konfliktust illetően. A magyar semlegesség biztosítása érdekében kijelentette, hogy a Szovjetuniónak „nincs követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben, nem volt észrevétele, hogy magyar követelések Románia kárára megvalósuljanak, e tekintetben a jövőben sem lesz észrevétele”. Molotov politikai naplójában ennél ugyan kevesebb szerepel, de magyar szempontból az is kedvezőnek tekinthető. Ez így szól: „A Szovjetuniónak nincs ellenvetése Magyarországról Románia rovására megvalósult területi növekedésével szemben”. Molotov kérdésére Kristóffy kijelentette, hogy valószínűtlennek tartja Magyarország hadba lépését. Egyben kérte: tegyék lehetővé, hogy haladéktalanul kapcsolatba léphessen feletteseivel.

MOLOTOV ÉS SZTÁLIN

A védekezés megszervezése mellett elsősorban arra törekedtek, hogy akit csak lehet, távol tartsanak az ellenük irányuló hadműveletektől.

Mi egészen addig védelmi politikát folytattunk, amíg fel nem fegyvereztük hadseregünket, amíg nem láttuk el korszerű eszközökkel. Most, amikor hadseregünket megújítottuk, modern harci eszközökkel láttuk el, amikor erősek lettünk – most át kell térnünk a védekezéstől a támadásra.

Országunk védelméről gondoskodva támadó módon kell cselekednünk. A védelemről át kell térnünk a támadó cselekmények katonapolitikájára. Támadó szellemben kell átalakítanunk nevelőmunkánkat, propagandánkat, sajtónkat. A Vörös Hadsereg modern hadsereg. A modern hadsereg pedig támadó hadsereg.

Sztálin 1941. május 5-én

TERÜLETI VÁLTOZÁSOK

Kelet-Európában 1938 és 1941 között

Kristóffy József, Magyarország moszkvai követe: A Szovjetunió nem kifogásolja a második bécsi döntést

1941. június 23.

Molotov ma délután kéretett, kérdést intézett Magyarország állásfoglalásával kapcsolatban a német–orosz konfliktussal szemben.

Közölte velem, hogy a szovjet kormánynak, mint azt már több ízben kijelentette, nincs követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben, nem volt észrevétele, hogy magyar követelések Románia kárára megvalósuljanak; e tekintetben jövőben sem lesz észrevétele.

Az események gyors menete folytán azonban a szovjet kormánynak mielőbb tudnia kellene, hogy Magyarország szándékozik-e részt venni a háborúban, vagy semleges magatartást tanúsítani kíván-e.

Közöltem, hogy a kormány álláspontja tekintetében nincsenek utasításaim, így a kérdés tisztázása tekintetében nem válaszolhatok. Kértem, hogy tegye lehetővé, hogy kormányommal az érintkezést felvegyem, ezt megígérte.

Magánvéleményem gyanánt megjegyzem, hogy: magyar sajtó és rádió útján vett hírek szerint nem tartom valószínűnek, hogy Magyarország háborúba szándékozzon lépni Oroszországgal. Miután Molotov mielőbbi választ kért, kérek sürgős utasítást.

Kristóffy József moszkvai magyar követ távirata. Közli: *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999*. I. köt. Szerk. Romsics Ignác. Budapest, 2000, Osiris, 333–334.

„A Szovjetunióknak nincs ellenvetése Magyarország Románia rovására megvalósult területi növekedésével szemben.”

Kristóffy József 1890–1969

Jogi diplomájának megszerzése után a Pénzügyminisztériumban, majd a Honvédelmi Minisztériumban kezdte pályáját. Az I. világháborúban 1916-tól huszárfőhadnagyként szolgált. 1919 elején került a Külügyminisztériumba, s ott a külügyi szolgálat és a diplomácia minden ágával megismerkedett. 1937 tavaszán került be a diplomáciai karba. A varsói követség első beosztottjának posztjáról a II. világháború kitörésekor, Lengyelország lerohanása után tért haza. 1939 szeptemberének végén nevezték ki a moszkvai magyar követség élére.

Az államközi politikai kapcsolatok 1940 nyaráig tartózkodóak, rutin-szerűek voltak, de ezután Moszkva

és Budapest között látványos közeledés indult. Ebben Kristóffy azt a szándékot látta, hogy a szovjet politika éket verjen Németország és szövetségesei közé. Molotov több alkalommal is hangsúlyozta, hogy megalapozottnak tartják a Romániával szembeni magyar területi igényeket. Kristóffy szolgálati idejének legfontosabb eseményei közé tartozott a magyar–szovjet külkereskedelmi megállapodás, valamint az 1848-as honvéddzázlók hazahozatala cserébe Rákosi Mátyás szabadon engedéséért. A szovjet–magyar viszony 1941 áprilisában, Jugoszlávia német lerohanása és a magyar honvédség déli vidéki bevonulása után hidegült el, de utóbb mindkét fél tett békülékeny

gesztusokat. Ezek közé tartozott a Szovjetunió részvétele a Budapesti Nemzetközi Vásáron 1941. májusban – a szovjet kiállítópavilont Horthy is felkereste.

A magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatok 1941. június 23-i megszakítása után Kristóffy a külügy állományában maradt. Kállay Miklós kormánya 1943-ban Koppenhágába nevezte ki követnek. Szálasi hatalomátvétele után távozott posztjáról, és Stockholmba menekült. 1945 májusában visszatért Dániába, 1946 februárjában hazajött, igazolása után nyugdíjat kapott, de ezt a kommunista hatalom 1949-ben megvonta, 1951-ben pedig kitelepítették. 1956 novemberében emigrált Dániába.

A SZOVIJETUNIO PAVILONJA AZ 1941. ÉVI BUDAPESTI NEMZETKÖZI VÁSÁRON

A magyar-szovjet
közeledés jegyében
első alkalommal
megrendezett
bemutakozó kiállítást
Horthy Miklós
kormányzó és fele-
sége mellett több
vezető politikus is
megtekintette.

Miközben Kristóffy Molotovval tárgyal, majd arra várt, hogy összeköttetésbe lépessen Bárdossyval, Budapesten összeült a minisztertanács. A magyar katonai vezetők rövidlátására jellemző, hogy a háború várható kimenetelét Bartha Károly honvédelmi miniszter így foglalta össze: „Miután a németek a lengyeleket három hét alatt győzték le, a franciákkal is körülbelül ennyi idő alatt végeztek, miután a jugoszláv hadsereget 12 nap alatt leverték, és három hét alatt az egész Balkánt elfoglalták, úgy gondolom, hogy hat hét alatt a németek Moszkvában lesznek, és teljesen leverik Oroszországot”. Werth ennél is jobban elvetette a súlykot. Június 14-ei memorandumában ő ugyan is azt prognosztizálta, hogy a behívandó magyar bakák már „az aratásra is hazatérhetnek”. Tartózkodó véleményt egyedül a belügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc fejtett ki, aki megfontolásra intett. Többek hozzászólása után a testület továbbra is elvetette a hadjáratához való csatlakozás tervét. Eldöntötte viszont, hogy megszakítja a diplomáciai viszonyt a Szovjetunióval. A minisztertanács döntését a német követvel Bárdossy, a szovjettel helyettese, Vörne János közölte még 23-án délután.

Amikor 24-én reggel Bárdossy megérkezett a hivatalába, már az asztalán várta Kristóffy József távirata. Erről a táviratról Bárdossy senkit sem tájékoztatott, még a kormányzót sem. Ez annak ellenére hiba volt, hogy Molotov bizony-

tan ígéretét természetesen nem lehetett készpénznek venni. Mulasztását 1945-ös népbíróági perében Bárdossy azzal indokolta, hogy Molotov Magyarország magatartására vonatkozó kérdésére tulajdonképpen már az előző napi minisztertanácsi határozat megadta a választ. „A moszkvai magyar követ távirata tehát már megérkezésekor tárgytalan volt” – jelentette ki. Bárdossy érvelése azonban sántít. A szovjet üzenetre ugyanis minden további nélkül lehetett volna olyasféle választ adni, amely Molotov ígéretét nyugtázva sajnálkozását fejezte volna ki a kényszerhelyzetben hozott magyar lépésért. S egyben jelezni lehetett volna azt is, hogy a diplomáciai kapcsolatok megszakításából nem következik szovjetellenes katonai fellépés. Kényszerhelyzet persze, mint tudjuk, nem áldt fenn, de hát az ilyesféle „csúsztatások” ősidők óta a diplomácia eszköztárához tartoznak.

A magyar minisztertanács döntéséről Kristóffy 24-én este értesült. Másnap reggel azonnal kihallgatást kért Molotovtól, aki azonban már nem fogadta. Helyette Visinszkij helyettes külügyi népbiztos vette tudomásul déli 12 órakor, hogy Magyarország és a Szovjetunió között megszakadt a diplomáciai viszony. A magyar követséget a rendőrség a következő órákban hermetikusan elzárta a külvilágtól, majd másnap kiüríttette. Kristóffy a követség alkalmazottaival együtt Törökországon át hazaindult.

A casus belli

A Kárpátaljáról Budapestre tartó gyorsvonat elleni szovjet repülőtémadás és Kassa pontosan azonosítatlan gépek általi bombázása június 26-án eldöntötte a kérdést.

Június 25-ére a német és a román csapatok mélyen behatoltak szovjet területekre. Erre az időre csatlakozott hozzájuk néhány szlovák egység is, amelyek 26-ára érték el a San folyót, és onnan nyomultak előre Lemberg irányába. A Független Horvát Állam 5000 önkéntest bocsátott Hitler rendelkezésére. Olaszország már 22-én hadat üzent a Szovjetunióknak, ám 60 000 fős expedíciós hadteste csak később érkezett meg a keleti frontra. Finnország kezdetben ingadozott addigi semlegességének a fenntartása és a hadjáráshoz való csatlakozás között. A 25-ei nagyarányú szovjet légitámadásra és az ismétlődő határ menti összetűzésekre válaszul azonban 28-án Mannerheim alakulatai is megkezdtek a benyomulást Karéliába. Németország európai szövetségesei közül nem csatlakozott a hadjáráshoz Bulgária, amely még a diplomáciai viszonyt sem szakította meg Moszkvával, és egyelőre hiányzott a támadók közül Magyarországról is. A németbarát magyar katonai vezetők ezért azon ügyködtek, hogy a német katonai szervek magyarországi „népi németek” közül önkénteseket toborozhassanak. A keleti fronton elért német győzelmek megünneplésére rendezett 25-ei villásreggelin a felállítandó magyarországi „népi német” alakulat vezetésére már fel is kérték Kurt Himer tábornokot. A szabadcsapat felállításából végül azonban semmi sem lett, mert a terv már a következő nap értelmét veszítette. Június 26-án ugyanis olyasmi történt, ami az egész ország hadba lépésére megfelelő indoknak látszott: légi-

támadás érte Kassát és a Körösmezőről Budapest felé tartó gyorsvonatot.

A Rahó térségében fekvő Tiszaborkút vasútállomását elhagyó szerelvényt három szovjet vadászgép vette géppuskatűz alá 12 óra 10 perckor. A támadásnak egy halálos áldozata lett; néhányan megsebesültek. A támadók feladatukat túteljesítő vagy az országhatárt nem pontosan érzékelő felderítők voltak, akik már korábban is berepültek magyar területre. (Rahó mintegy 20 kilométerre fekszik az 1939-es magyar–szovjet, s mintegy 30 kilométerre az akkori román–magyar határtól.) A Kassát támadó három felségjel nélküli bombázógép, amelyek 13 óra 10 perckor érkeztek a szlovák–magyar határtól néhány kilométerre fekvő város légterébe, viszont 29 db 100 kilogrammos bombát dobtak le. Találat érte a Posta-palotát, a közeli tüzlérlaktanyát és néhány környékbeli lakóházat. A támadás halálos áldozatainak a száma 32 fő, a sebesültek több tucat, egyes források szerint több mint 200 fő volt. Mire a meglepett magyar légvédelem felocsúdott, a bombaterhűktől megszabadult gépek tovarepültek, és eltűntek a felhők mögött.

A légvédelmi parancsnokság 13 óra 45 perckor jelentette a vezérkarnak, hogy ismeretlen gépek bombatámadást hajtottak végre Kassa ellen, s hogy a bombarepeszekon cirill betűs jelzések láthatók. A vezérkar ún. hírnaplójában e bejegyzés után a következő – dátum és forrásmegjelölés nélküli – kiegészítés olvasható: „Utólag beérkezett jelentés szerint a támadó gépek sárgára festett orosz gépek voltak”. Werth, akit természetesen azonnal értesítettek, minden kételey

**A BOMBATÁMADÁS ÁLTAL
LEROMBOLT LAKÓHÁZ KASSÁN**
Horthy sem kételkedett abban,
hogy a támadást szovjet gépek
hajtották végre.

és bizonytalanzkodás nélkül tényként fogadta el ezt a megállapítást. Bartha honvédelmi miniszterrel együtt azonnal a kormányzóhoz indult, aki 14 óra körül fogadta őket. Werthhez és Barthához hasonlóan Horthy sem kételkedett a hír valóságában, vagyis abban, hogy a támadást szovjet gépek hajtották végre. Ezért azonnal döntött: utasította Werthet a légielő megtorló akciójára, valamint a legjobban felszerelt ún. gyorsadtest és egy-egy hegyi-, illetve határvasúsdandár támadásának a megindítására. Egyben magához kérte Bárdossyt, akit tájékoztatott döntéséről. Ellenvetést a miniszterelnök sem tett, hanem haladéktalanul rendkívüli minisztertanácsot hívott össze.

A minisztertanácsi ülésen Bárdossy és Bartha tájékoztatták a kormány tagjait a történekről. Beszámolójukat mindketten azzal zárták, hogy a hadiállapot kimondásának támogatására kérik minisztertársaikat. Ezzel szemben egyetlen ellenjavaslat hangzott el: Keresztes-Fischer Ferencé. A belügyminiszter ismét óvatosságot és kivárást javasolt. Úgy vélte, hogy a hadba lépést csak Németország kifejezett kérésére kellene deklarálni.

Keresztes-Fischer Ferenc 1881–1948

Ügyvéd, politikus; 1921-től vármegyei főispán, később országgyűlési képviselő, illetve felsőházi tag volt. 1931 és 1935 között, majd 1938-tól Magyarország német megszállásáig, 1944. március 19-ig belügyminiszter. A Bethlen Istvánhoz és Kállay Miklóshoz kötődő konzervatív, németellenes csoporthoz tartozott, ő is az angolszász orientáció híve volt. Kemény kézzel üldözte mind a kommunista, mind a hungarista mozgalmat,

▶ **A TISZABORKÚTI
TÁMADÁS** feltéte-
lezett lefolyása
Pozsgay Gyula
grafikáján

▶ **A KASSAI FŐPOSTA**
megrongálódott
épülete a bomba-
támadás után

▶ **FINN KATONAI
FELVONULÁS**
Viipuri városában
1941. augusztus
31-én

utóbbi 1939-ben betiltotta. 1941 júliusában a kormány tagjai közül egyedülként ellenzte az orosz és lengyel állampolgárságú zsidók kiutasítását és deportálását, de a döntés után intézkedett a kamenyepodolszki mészárlásokhoz vezető eljárás végrehajtásáról. Miután hírt kapott a tömeges atrocitásokról, augusztus 9-én leállította a kitelepítést. A Gestapo 1944. március 19-én letartóztatta, Mauthausenbe deportálták. Az amerikai hadsereg szabadította ki a flossenbürgi lágerből. Magyarország eredménytelenül kérte kiadását; Bécsben hunyt el.

BÁRDOSSY LÁSZLÓ bejelenti a hadiállapotot a parlamentben. Nyilatkozatát lelkes éljenzés fogadta, ellenvélemény nem hangzott el, szavazásra nem került sor.

A Magyar Távirati Iroda jelentése Magyarország hadba lépéséről *1941. június 27.*

A szovjet légi haderőnek a csütörtöki nap folyamán magyar terület ellen intézett ismeretlen népjogellenes támadásai következtében Magyarország a hadiállapotot a Szovjetunióval beállottnak tekinti.

Magyarország a mai lépésével egy logikus történelmi folyamatot fejezett be, egy olyan logikus történelmi folyamatot, amely legelőször Magyarországot állította be az antibolsevista irányvonalba, amely folyamat huszonkét esztendő óta a nemzeti hadsereg megszervezésének első percétől töretlen és világos ívben mutatott a mai elhatározás felé.

A magyar ellenforradalom hős és dicsőséges vezérének, rajongással szeretett kormányzónknak, a nemzeti hadsereg megteremtőjének elhatározását nagy lelki fellélegzéssel fogadja az egész magyar nép. A bolsevizmus réme ismét vicsorgatja fogát, s velünk magyarokkal, mint a múltban, ma is szembe találja magát.

Az elhangzott vélemények után a kormány határozatot hozott, amelyet Bárdossy így foglalt össze: „A kormány egyhangúlag elhatározta, hogy szükségesnek tartja azonnali retorzióképpen, hogy repülőgépeink még ma visszaüssenek azon támadásra, amelyet a mai napon szovjet repülőgépek intéztek a körösmezei robogó vonat, majd Kassa városa ellen. Megállapítja, hogy a belügyminiszter úr pillanatnyilag nem látja szükségességét, hogy már ma kimondassék az, hogy a szovjet légierő a mai nap folyamán magyar terület ellen intézett ismételt népjogellenes indokolatlan és provokátlan támadásai következtében Magyarország a hadiállapotot a Szovjetunióval beállottnak tekinti.”

„Boldognak mondom magam, hogy fegyvereink vállalva a dicsőséges és győzedelmes német sereggel részt vesznek a kommunista veszélyfészek elpusztítására és kultúránk fenntartására irányuló keresztes hadjáratban.”

A június 26-ai döntések értelmében a magyar légierő másnap hajnalban hadüzenet nélkül támadást intézett a galíciai Sztanyiszlau (ma Ivano-Frankivszk, Ukrajna)

és környéke ellen. A szárazföldi csapatok június 27-én délután lépték át a határt Volócnál (Volevec), de már délelőtt tűzharcba keveredtek szovjet határvadászokkal. A hivatalos nyilatkozat, amely délelőtt 10 órakor hangzott el a rádióban, szűkszavú volt, és minden más dokumentumhoz hasonlóan tudatosan kerülte a „hadüzenet” szót. Helyette „hadi állapotról” beszélt, melybe a Szovjetunió Magyarország ellen végrehajtott „népjogellenes támadásai” miatt került az ország. Ugyanilyen értelmű bejelentést tett 10 óra 30 perckor Bárdossy a parlamentben. Nyilatkozatát a parlamenti napló tanúsága szerint „lelkes éljenzés” fogadta, ellenvélemény nem hangzott el, szavazásra nem került sor. Hasonló volt a felsőház reakciója is, amely viszont csak július 4-én konstátálta az ország helyzetében beállt változást. Közben Horthy lelkes magánlevélben tájékoztatta Hitlert döntéséről. „Boldognak mondom magam – írta –, hogy fegyvereink vállalva a dicsőséges és győzedelmes német sereggel részt vesznek a kommunista veszélyfészek elpusztítására és kultúránk fenntartására irányuló keresztes hadjáratban.”

Kik bombázták Kassát?

Ma sem tudjuk biztosan, hogy milyen gépek és kinek a parancsára bombázták Kassát. Az viszont biztosan kizárható, hogy a Szovjetunió tudatosan provokálta volna Magyarországot.

Magyarország háborúba való belépése, amelynek a körülményeit a fentiekben a lehető legtényszerűbben igyekeztünk bemutatni, több kérdést vet fel. Ezek közül az egyik legfontosabb: kik bombázták Kassát?

Az akkori hivatalos verzió ugyanis, amely szerint szovjet gépek lettek volna, több sebből vérzik. Mindenekelőtt: miért tették volna? Miért állhatott volna a Szovjetunió érdekében, hogy növelje ellenségeinek a számát? Nyilvánvalóan semmiért. Ezt nemcsak Molotov június 23-ai közlése bizonyítja, hanem a magyar hadba lépésre adott szovjet válasz is, amelyet a moszkvai Tájékoztató Iroda tett közzé 27-én. A kommüniké határozottan tagadta, hogy szovjet gépek bombázták volna Kassát. Június 27-én délben ugyanezt közölte Vörösmarty külügyminiszter-helyetttel az ország elhagyására készülők Saronov szovjet követ is. Nyomatékosan kijelentette, hogy a Szovjetunióknak nincsenek ellenséges szándékai Magyarországgal szemben, s korábbi közléseihez hasonlóan utalt arra is, hogy országá megértéssel viszonyul a magyar revíziós igényekhez.

Mindezek ellenére természetesen elképzelhető, hogy mégiscsak szovjet gépek követték el az agressziót, ha nem is tudatosan. Kassát ugyanis nagyon könnyen össze lehetett tévesztetni Eperjessel, Szlovákia egyik fontos katonai bázisával vagy más szlovákiai várossal. Ilyen navigációs hibát az amerikai gépek is elkövetek, amikor Zürichet és Schaffhausent, más-kor pedig svédországi városokat bombázták. De még ez esetben is fennmarad egy megválaszolatlan kérdés: miért nem láttak felségjele-

ket a gépeken? Ezeket ugyanis sem tudatos provokáció, sem véletlen határsértés esetén nem kellett volna eltüntetni! A vonatot géppuskázó felderítőgépeken ezek láthatók is voltak, a Kassát bombázó gépeken azonban nem. Ezek a dilemmák egy-két nap alatt diplomáciai úton tisztázhatók lettek volna. A Szovjetunió cáfolhatott volna, mint ahogy 27-én cáfolt is, vagy bocsánatot kérhetett volna. Ez azonban láthatóan egyetlen magyar döntéshozónak sem állt érdekében. Ők valamennyien ürügyre vártak, ezért kifejezetten kapóra jött nekik a tényként kezelt közlés, illetve feltételezés.

A nem provokált szovjet támadás teóriájában már a kortársak jelentős része sem hitt. Közéjük tartozott Krudy Ádám repülőszázados, a kassai repülőtér oktatótisztje – ő állítólag néhány órával a támadás után levélben tájékoztatta Bárdossyt, akit személyesen ismert, arról, hogy az orosz felirátú bombákat álcázott német repülőgépek dobták le. Mivel azonban időközben beállott a hadiállapot, Bárdossy ezt az információt is elhallgatta volna. Ennek a verzióknak utólag Horthy is hitelt adott. „Ezért aztán – írta emlékirataiban – Bárdossy Krudyt hallgatásra intette és figyelmeztette, hogy ellenkező magatartása rá nézve kellemetlen következményekkel járhat. A miniszterelnökség tisztviselői is parancsot kaptak, hogy hallgassanak.” Ezt a verziót erősítette Újszászy István vezérkari ezredes – később vezérőrnagy –, a Honvéd Vezérkar 2. (hírszerző és elhárító) osztályának vezetője is. A nürnbergi perben tett írásos vallomása szerint a támadást Cuno-Heribert Fütterer ezredes, budapesti német légügyi attasé eszelte ki László Dezső magyar tábornokkal

együttműködve. Tőlük származott az ötlet, hogy „bombázzák a magyar határ menti területeket orosz gyártmányú bombákkal, és a támadást szovjet gépeknek álcázott német repülőgépekkel végezzék”. Ennek a verziónak is vannak azonban gyöngéi. Mindenekelőtt: miért fektettek volna a németek energiát egy olyan akcióba, amelytől komoly katonai haszon nem volt remélhető? S ha fektettek, akkor miért vették komolyan Werth és László 25-ei felvetését magyarországi németekből álló önkéntes alakulatok szervezéséről, amelyről a parancsnoknak kiszemelt Kurt Himer 26-án még Berlint is tájékoztatta? További kétkezdésre ad okot, hogy Krudy állítólagos jelentése mindmáig nem került elő, s hogy Újszászy idézett vallomása szovjet hadifogságban, vélhetően kényszer hatása alatt készült.

Egyértelmű bizonyítékot feltárni bármelyik verzió mellett mind ez ideig senkinek sem sikerült.

Mint minden megoldatlan történelmi rejtély, úgy Kassa bombázása is táptalaja lett a legkülönbözőbb feltételezéseknek. 1944-es emlékiratában Bethlen István a Szovjetunióba tartó „cseh repülő” magánakcióját sejtette az agresszió mögött. A korabeli magyar viszonyokat jól ismerő Carlile A. Macartney brit professzor szerint ugyancsak csehek álltak az akció mögött. Magyar forrásokra hivatkozva ő úgy tudta, hogy Ondřej Andrlé, egy 1939-ben a Szovjetunióba menekült cseh repülőtestet vezetett a parancsnoksága alatt álló bombázóegységet Kassa fölé. Mások szerint a gépekben bosszúvágytól vezérelt szlovák pilóták ültek, akik valamelyik nyugat-szlovákiai

AZ 1848/49-ES HONVÉDZÁSLÓK FOGADÁSA a magyar-szovjet határon 1941. március 22-én. Megértéssel viszonyultak a magyar revíziós igényekhez.

R. C. Partridge őrnagynak, a budapesti amerikai követség katonai attaséjának jelentései Kassa bombázásáról

1941. július

1941. július 5.

Június 26-án, néhány perccel délután egy óra után három repülőgép, amelyek egy ideig a város felett keringtek, 27 bombát dobott Kassára, valamennyi a postahivatal, egy csehszlovák létesítésű, szép korszerű épületbe csapódott. Húsz személy meghalt, heten azóta belehaltak sérüléseikbe. Kilenc további épületet, részben lakóházakat ért találat. [...]

Az említett bombázás hatásának megismerésére, a Honvédelmi Minisztérium meghívására, július 1-jén Kassára látogattam. A felvételek világosan mutatják a rombolásokat; kivéve a postahivatalt, egy nagy épületet, amelynek különböző részeit öt találat érte. Az összes bombákat három kötélekben repülő gép dobta, amelyek egy ideig háborítatlanul körözhetek a város felett, mert azokat tévesen magyar gépeknek tartották. [...] A jelentések szerint e három gép sárga sávot (a semlegesség jelzését) viselt a törzsén és megtevesztéssel magyar felségjellel voltak ellátva. Egyet sem lőttek le részben a teljes meglepetés, részben a kétséges nemzetiség miatt. Kértem, hogy mutassanak szovjet jelzésekkel ellátott bombamaradványokat, de ottlétem alatt erre nem került sor. Azóta hivatalos értesítést kaptam, hogy találtak repeszeket ilyen jelzésekkel.

A magyar kormány hivatalosan közölte, hogy ezek a gépek oroszok voltak, és ezt a nyilatkozatot azzal a jelentéssel támasztották alá, hogy hozzávetőleg ugyanezen időben orosz repülőgépek Rahó közelében géppuskáztak egy vonatot. Jelentések ugyanezen délután két további Kassa elleni támadásról szóltak, az egyik 9, a másik 4 géppel, de ezek-

nél a támadásoknál a gépeket előzték, mielőtt azok a bombákat ledobhatták volna. Az oroszok tagadták ezeket a támadásokat.

A Kassa és Rahó elleni támadások voltak az indoklásai annak a június 27-ei kormánynyilatkozatnak, amely megállapította a Magyar- és Oroszország közötti hadiállapotot. Azóta három alkalommal jelentettek orosz gépeket Magyarország felett, a jelentések szerint június 29-én hármat Csap felett lelőttek.

Jelek szerint nincsen határozott bizonyítéka annak, hogy a június 26-i támadást orosz gépek hajtották végre, bár ez lenne a természetes és ésszerű következtetés. Az az elmélet is kifejezésre jutott és némelyeknél hitre talált, hogy a támadást mások rendezték, hogy ezzel Magyarországot a háborúba kényszerítsék. Ezt az elméletet csupán annyiban tudom kommentálni, hogy az lehetséges, de én valószínűtlennek tartom.

Július 19.

Az alapvető jelentés óta nincsenek a kassai támadásra vonatkozó újabb bizonyítékok, de mindenki azt hiszi, hogy valami gyanús a dologban. A gépek jelzésére vonatkozó közlések különbözőek, egyesek szerint magyar jelzéseket viseltek, mások szerint németet és ismét mások szerint oroszot.

Az attasé-csoport közölte velem, hogy a dög-bombán, amelyet (a magyarok maguk) felrobbantottak, orosz feliratokat találtak, de ottlétem alkalmából semmi ilyesmit nem mutattak. A külügyminisztérium sajtóosztályának egyik tisztviselője mondotta nekem, hogy azóta (néhány nappal később) egy másik fel nem

robbant bombát találtak, és valóban a képeit közölte a sajtó. Azt monddta, gondoskodik arról, hogy orosz feliratokat mutasson nekem, de erre sohasem került sor.

Most már nem tartom valószínűtlennek, amint azt tettem, hogy a bombázás azért történt, hogy Magyarországot a német-orosz háborúba kényszerítsék. Nem látok bizonyítékot sem erre, sem arra, de ahogyan az ügyet kezelik, igen gyanús.

Július 31.

Csatolom a Külügyminisztérium sajtóosztálya miniszteri rangban lévő főnökétől, Ullein-Reviczky Antal úrtól kapott levelet. Annak bizonyítására, hogy a bombák orosz eredetűek voltak, megküldötte a kassai bombák fénymásolatait. Miután ezt a bizonyítékot egy hónappal a bombázás után szolgáltatták, értékük teljesen a magyar kormány jóhiszeműségén múlik.

A felvételek némelyike kétségtenül beállított, és valójában csak annyit bizonyít, hogy a magyarok most rendelkeznek néhány orosz-betűs repesszel.

Ezzel összefüggésben a román katonai attasé azt állítja, hogy a Bukarestre dobott 60 orosz bomba közül csupán kettő robbant. Kassán, ahogyan azt felderítették, a 29 bomba közül 27 robbant. Ahogyan látom, továbbra is nyílt kérdés, hogy ki bombázta Kassát.

A Kassán okozott anyagi károkat 3 millió pengőre (félmillió dollár) becsülik.

Borsányi Julián: *A magyar tragédia kassai nyitánya*. München, 1985, Dr. Dr. Rudolf Trofenik, VIII/4-5.

1942 június 28. - 165. oldal

FELVIDÉKI ÚJSÁG

5

Andrzej Ondrej volt kassai rendőr vezette az egy év előtti repülőorvátmadás

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt

Kassa, június 28. — A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

AZ EGYIK BOMBA GYÚJTÓ-SZERKEZETE

A cirill rövidítés jelentése: légi pneumatikus univerzális gyújtó.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A magyar légierő mestorolts a Kassa elleni orvátmadást. A kassai rendőrség asztalosműhelyében dolgozott az egykori cseh pilótaként, aki a szovjet hadseregben repülőgépvadászt vezetett. Egy Dnepropetrovskban talált fénypép előadta meg a rejtélyt.

A FELVIDÉKI ÚJSÁG C.

kassai napilap cikke a kassai bombázás első évfordulóján.

A ROMOK ELTAKARÍTÁSA

Kassán a bombatámadás után. Miért nem láttak felségjeleket a gépeken?

repülőtérről szálltak volna fel Jozef Tiso szlovák államelnök engedélyével.

Az 1980-as évek elején, amikor a romániai Ceausescu-rezsim magyarellenes politikája felerősödött, s ennek következtében a magyar-román viszony megromlott, hirtelen felmerült, hogy a moldáviai Suceavából felszálló román repülőek provokálták Magyarországot azzal a céllal, hogy a magyar haderőt vagy annak egy részét vezényeljék a keleti frontra, vagyis vonják ki Románia háta mögül. És persze vannak, akik a magyar vezérkar szerepét tartják döntőnek. „Az igen jól és céltudatosan megszervezett és pontosan végrehajtott támadás, a körülötte tapasztalható aktív légi tevékenység – írja például Dombrády Lóránd hadtörténész – aligha valószínűsíthető volna meg a vezérkar tudta és közreműködése nélkül.” S ha ez nem is több feltételezésnél, az mindenestre tény, hogy a június 27-én, tehát a döntő lépések megtétele után elrendelt vizsgálattal kapcsolatos utasítás, melyet a magyar vezérkari főnökség 1. osztályán fogalmaztak, enyhén szólva is prejudikált: „feltétlenül tisztázni és igazolni kell, hogy a szovjet repülőek a nemzetközi jog durva megsértésével bombatámadást hajtottak végre magyar felségterület ellen”.

Egyértelmű bizonyítékot feltárni bármelyik verzió mellett mind ez idáig senkinek sem sikerült. Az azonban biztosra vehető, hogy a Szovjetunió tudatosan nem provokálta Magyarországot. Ha szovjet gépek bombázták is Kassát, azt bizonyosan nem Moszkva parancsára, hanem vagy tévedésből, vagy valamelyik katonai parancsnok túlbuzgóságának engedelmessége tette.

Jozef Tiso 1887–1947

Szlovák pap és politikus. Az I. világháború után a Szlovák Néppárt vezető személyisége volt, 1938-ban a párt élére állt, s 1939 márciusában a szövetségi Csehszlovákián belül az autonóm Szlovákia miniszterelnöke lett. Amikor Szlovákia az év októberében Hitler bábakodása mellett kinyilvánította függetlenségét, köztársasági elnöké választották. 1945 márciusában nyugatra menekült, Bajorországban fogták el amerikai katonák. Csehszlovákiában hazaárulás, kollaboráció és emberesség elleni bűnök vádjával bíróság elé állították, halálra ítélték és kivégezték.

A felelősség kérdése

A Szovjetunió elleni hadba lépésről szóló jogszerű, ám politikailag hibás döntést Horthy hozta, a kormány és a parlament „csak” jóváhagyta.

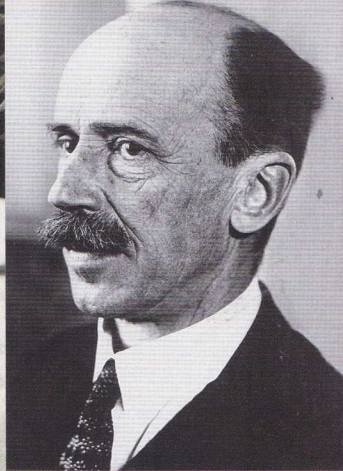
A másik fontos kérdés: ki felelős az utólag sokak, óvatos formában még maga Horthy által is kárhozottatott lépésért? Ismeretes, hogy Bárdossy László 1945 utáni halálra ítéletét a Népbíróságok Országos Tanácsa azzal indokolta, hogy a vádlott „részt vett azon határozat hozatalában, mellyel megszakította Magyarország a diplomáciai viszonyt, majd hadat üzent Oroszországnak”. Ez a megállapítás kétségtől függetlenül igaz, ám ezen az alapon Horthy Miklós is bíróság elé állítható, sőt sokak szerint akár halálra ítéltető is lehetett volna, hiszen a döntő szót ő mondta ki saját hatáskörében, miközben a kormányzói jogkört meghatározó 1920. évi I. törvény erre nem hatalmazta fel. Ez ugyanis azt írta elő, hogy „Hadüzenetnek vagy a hadseregnek az ország határán kívüli alkalmazásához és békekötéshez a nemzetgyűlés előzetes hozzájárulása szükséges”. Az országgyűlés két háza viszont csak utólag adta meg beleegyezését, előzetesen senki sem kérdezte meg a honatyaikat. Ebből kiindulva az 1945 utáni publicisztikában, sőt történeti irodalomban Horthyt és Bárdossyt egyaránt sok kritika érte. Lényegében mindkettejüket törvénytöréssel vádolták. Ez azonban súlyos jogi tévedés! Az 1920. évi I. törvényben meghatározott kormányzói jogkört ugyanis még ugyanazon év augusztus 19-én kiterjesztették. A kiterjesztés egyik eleme pedig éppen a hadüzenet kérdését érintette. Eszerint a hon-

véség „ország határán kívüli alkalmazását” csakis a kormányzó rendelhette el, mégpedig három feltétel megléte, illetve teljesülése esetén. Ezek a következők voltak: „közvetlen fenyegető veszély”, a „magyar összminisztérium felelőssége” és végül az országgyűlés „késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása”.

A három feltétel közül a második maradéktalanul teljesült. A kormány alig egy órán belül helyben hagyta, illetve megerősítette a kormányzó döntését. Némi késéssel megvalósult a harmadik feltétel, az országgyűlés hozzájárulása is. A képviselőház június 27-én, a felsőház július 4-én vette tudomásul Bárdossy bejelentését – minden ellenvetés nélkül. Ebből a szempontból tehát minden vagy majdnem minden rendben volt. Az viszont, hogy a budapesti gyorsvonat géppuskázása és Kassa bombázása mennyiben tekinthető „közvetlen fenyegető veszélynek”, nyilvánvalóan kérdéses. Werth, Bartha, Horthy, Bárdossy és a miniszterek többsége annak tekintette, mert annak akarták tekinteni. Többé vagy kevésbé mindannyiukat elvakították az addigi német hadi sikerek, és a mielőbbi csatlakozástól további területi nyereségeket reméltek. Emellett hajtotta őket az egész magyar politikai elitet jellemző antibolsevizmus is. „Boldognak nevezem magam – írta Horthy június 28-án Hitlernek –, hogy csapataim, vállvetve a dicsőséges és győzelmes német sereggel, részt vesznek a kommunista

A KELETI FRONTRA
tartó magyar katonák

Bethlen István

A Németország melletti túl szoros felzárkózást és a Nyugattól való leszakadást Bethlen éles kritikával illette. Különösen nagy hibának tartotta a Szovjetunió elleni háborúhoz való csatlakozást 1941 nyarán, amelyre senki sem kényszerítette az országot, majd az ezt követő hadüzeneteket a nyugati szövetségeseknek. Befolyását a továbbiakban mindig e hibák korrigálására próbálta latba vetni. 1942–1943-ban részt vett a Kállay-kormány különbéke-kísérleteiben, 1944 nyarától pedig a Moszkvával való kapcsolatfelvétel és fegyverszünet legfőbb szószólója volt. Stratégiaileg azonban 1944 nyara után is a nyugati orientáció híve maradt.

1944 decemberében a magyarországi szovjet főparancsnokság őrizetébe került, 1945 elején a Szovjetunióba hurcolták. A moszkvai Butirszkaja börtön kórházában hunyt el 1946. október 5-én. Haláláig úgy képzelte, hogy a szovjet jelenlét átmeneti, két-három éves jelenlét lesz a térségben, amelyet hosszú távú angolszász befolyás fog felváltani.

veszélyfészek elpusztítására és kultúránk fenntartására irányuló keresztes hadjáratban.”

A döntésnek mindazonáltal ellenzői is akadtak. Közéjük tartozott Bethlen István, aki a német támadást követően Horthynak és szűk körben másoknak is kifejtette, hogy a Szovjetunió elleni német támadáshoz való csatlakozás több szempontból is hiba lenne. Először azért,

mert a német győzelem korántsem biztos, s így Magyarország a háború végén ismét a vesztesek padjára kerülhet. Másodszor azért, mert a magyar hadsereg felkészületlen

ULLEIN-REVICZKY ANTAL

Megkísérelte, hogy a miniszterelnököt a döntés újragondolására bírja.

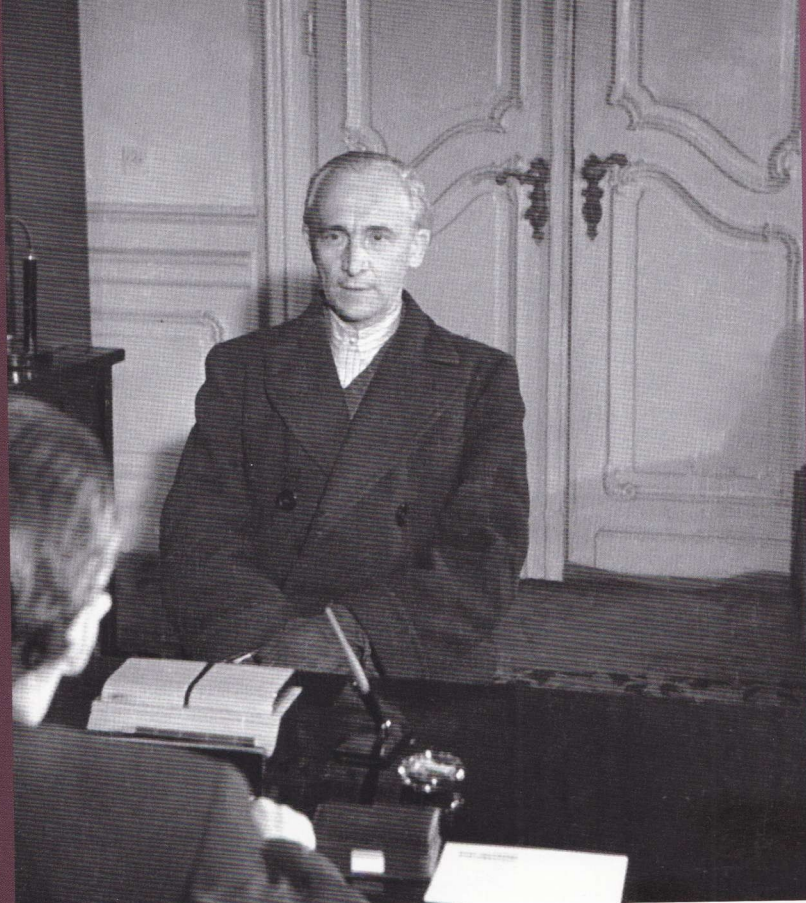
a komoly hadviselésre, s még a jobban felszerelt egységek fegyverzete is csődöt fog mondani az orosz télben. S végül azért, mert a Szovjetunióval szemben Magyarországnak semmiféle területi követelése nincs, az pedig nem Magyarország feladata, hogy „népe virágjának feláldozásával” megvédje Európát a bolsevizmus veszélyétől. Érzékelnie kellett azonban, hogy érvelését mértékadó körök nem fogadják el. Ezért amikor értesült Kassa bombázásáról, azonnal tudta, hogy mi fog következni. Bethlen utólag, 1944-ben is úgy látta, hogy szó sem volt tényleges orosz agresszióról, „ezt csak az a propaganda hitette el a könnyen hívó magyar közönséggel, amelynek érdekében állott, hogy a bolsevizmus mumusának a falra festésével a háborúba beugrasson minket”.

Hasonlóan vélekedett Barcza György volt londoni követ is, aki szerint „a magyar irányított sajtó” azért tállalta ezt a „felderítetlen incidenst szovjet támadássá felfűjva”, hogy a hadba lépés bekövetkezhesse. „Ha egy kormány mindenáron háborút akar, úgy annak megindolására mindig akad ürügy, vagy könnyűilyent előidézni, és ha nem akar, úgy rendkívül sok logikus és becsületes lehetőség van arra, hogy ezt jóakarattal

MAGYAR TISZTEK a keleti fronton. „Nem túlzott lelkesedéssel indultak harcba.”

BÁRDOSSY LÁSZLÓ

kihallgatása a Politikai Rendészeti Osztályon, az Andrássy út 60.-ban, 1945. október 13-án. A kihallgató Péter Gábor (balra háttal). Bárdossy terhére írták szerepét a III. zsidótörvény megalkotásában, továbbá a háború alatti németbarát és szélsőjobboldali megnyilatkozásait is.

elkerülje”. Ullein-Reviczky Antal, a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője visszaemlékezése szerint még azt is megkísérelte, hogy a miniszterelnököt a döntés újragondolására bírja. Bárdossy azonban, aki magába roskadtan ült dolgozószobájának egyik foteljében, elhárította javaslatát. „Mivel a vezérkar főnöke, nyilván egyetértésben a németekkel, megállapította, hogy az oroszok voltak, s mivel a kormányzó is azt hiszi – hát ők voltak és kész!” – válaszolta egykori diplomata társának. Majd a beszélgetés lezárásaként még hozzátette: „Mivel katonáink a németekkel összejátszva eltökélték, hogy semmitől sem riadnak vissza, hogy belevonjanak minket a háborúba – mert hiszen nyilván erről van szó –, lehetlenség elkerülnünk a háborút, különös tekintettel arra, hogy Románia már hadviselő fél lett.”

„Ha egy kormány mindenáron háborút akar, úgy annak megindokolására mindig akad ürügy.”

Bethlen, Barcza, Ullein-Reviczky és mások helyzetértékeléséből kiindulva Horthy tehát akár törvénysértéssel is vádolható lett volna, hiszen a „közvetlen fenyegető veszély” nem állt fenn. Ám ha ettől eltekintünk, s az egész döntéshozatali folyamatot jogszerűnek tart-

juk, politikai szempontból akkor is felvethető a döntnök – elsősorban Horthy és Bárdossy, de mellettük a miniszterek és a képviselők – felelőssége.

Kifejezett kényszer nélkül belevittek ugyanis az országot egy olyan háborúba, amelynek a kimenetele legalábbis kétséges volt, s amelyhez semmiféle magyar érdek nem fűződött. Az a feltételezés, hogy német győzelem esetén helyreállhat a történelmi Magyarország egysége, a német szándékok teljes félreismeréséről tanúskodott. Német győzelem esetén – a háború alatt erről számos titkos náci terv készült – minden kelet-európai nép sorsa az alávetettség lett volna, ha nem is egyforma mértékben. Nem tűnt meggyőzőnek a bolsevizmus elleni „kereszties háborúhoz” való csatlakozás morális kényszerére való hivatkozás sem. Így aztán Lakatos Géza – mint a honvédség egyik tábornoka és 1944. augusztus-szeptemberben az ország miniszterelnöke – emlékirataiban be is vallotta, a magyar csapatok „nem túlzott lelkesedéssel indultak harcba”. Vagy mint az egyik hadosztályparancsnok már a frontról jelentette: a bevonultatott – zömmel szegény – parasztok és munkások „a háború célját nem tudták vagy nem akarták megérteni”.

Következmények

Magyarország II. világháborús részvétele nagyon súlyos emberi és anyagi áldozatokat követelt, s az 1938 és 1941 közötti revíziós sikereket is semmissé tette.

A légierő június 27-ei „megtorló akciói” után a támadásra kijelölt magyar csapatok – a mintegy 60–70 000 fős ún. Kárpát-csoport – július 1-jén lépték át a magyar határt. A csoport részben motorizált gyorsan mozgó alakulatai a nyár és az ősz folyamán több száz kilométer mélyen nyomultak be a Szovjetunió déli területeire, és október végéig a Donyec folyóig jutottak. A csoport többi alakulata az országhatár és a harcoló seregetest közötti összeköttetést biztosította, és megszállt feladatokat látott el. A hadműveletek négy hónapja alatt a Kárpát-csoport közel 4000 fős veszteséget szenvedett, s mintegy 1200 páncélozott és egyéb gépjárműve semmisült meg. A kerékpárosok kimerültek, a lóállomány leromlott. A németekkel folytatott alkudozás eredményeként a támadó alakulatok novemberben ezért hazatérhettek. A szovjet hadszínteren front mögötti feladatokat ellátó magyar katonaság létszáma ezt követően átmenetileg 40–50 000 fő körül mozgott. A német támadás elakadása miatt 1942 tavaszán és nyarán azonban – ekkor már kifejezetten német nyomásra – újabb magyar csapatokat küldtek ki a keleti frontra. A mintegy 200 000 fős 2. magyar hadsereg Don menti védővonalát az 1943. január 12-én kezdődött szovjet offenzíva két nap alatt áttörte. Az ellenséges túlerő és a nagy hideg miatt a kéthetes harcban a magyar hadsereg katasztrofális veresé-

get szenvedett. A 200 000 emberből mintegy 40 000 meghalt, 35 000 megsebesült, sokan eltűntek és mintegy 60 000-en fogságba estek. A hadsereg fegyverzetének és felszerelésének 80%-a ugyancsak odaveszett.

Ha Werth Henrik és Bárdossy László nem is, Horthy Miklós elég hamar rádöbrent 1941. júniusi döntésének elhamarkodottságára és tragikus következményeire. Ezzel magyarázható, hogy Werthet már 1941. szeptember 9-én felmentette, s a vezérkar élére Szombathelyi Ferenc altábornagyot nevezte ki. Szombathelyi Werth Henrikkel szemben úgy vélte, hogy a magyar katonai erőt a lehető legteljesebb mértékben meg kell őrizni a háború végéig, s a német követeléseket csak a legelengedhetlenebb mértékben szabad teljesíteni. Werth menesztését Bárdossy László felmentése követte 1942. március 7-én. Az ő helyébe Kállay Miklós, a konzervatív és angolszász orientációjú Teleki-Bethlen-csoport egyik reprezentánsa került. Kállay kormányra lépésétől kezdve a német-magyar kapcsolatok lazítására, a Nyugat elvesztett bizalmának visszaszerzésére, s belpolitikájában a további jobbratolódás megakadályozására törekedett. A szövetségesek észak-afrikai partraszállása 1942 novemberében, a 2. magyar hadsereg doni katasztrófája 1943 januárjában és a 6. német hadsereg sztálingrádi fegyverletétele 1943. február 2-án megerősítették eltökéltségében. 1942 végén és 1943 elején több közvetítő útján érintkezésbe

MAGYAR HADISÍR VORONYEVS KÖZELÉBEN
1942-ben. Horthy hamar rádöbbsent 1941.
júniusi döntésének elhamarkodottságára
és tragikus következményeire.

Korabeli naplófeljegyzés a doni katasztrófáról

1943. január

Január 17.

A -40 °C körüli hideg éjjel-nappal egyformán tart. Napközben sem megy még -35 °C-ig se le. Megbe-csülhetetlen a ruha és a válíki.* A kilehelt pára azonnal jégkristályokká válik meg a levegőben. Szobám nagyszerű meleg, ha sikerül így végig kihúzni a telet, nagy szerencsém lesz! Állandó influenzával küzdök, mindig fáradt vagyok, kimerült, álmos. Vagy nem tudom összeszedni magam a kiütéses tifusz után, vagy avitaminosis** kezdődik. Esetleg mind a kettő.

Tegnap rossz hírt kaptunk. Voro-nyezstől délre nagy orosz offenzíva indult, s benyomták a vonalat. Csak a mi hadtestünk sávjáról lehet szó. Borzalmas elképzelni, mi lehet ilyen hidegben egy visszavonulás! [...]

Január 19.

Végre mindent tudunk! Nagyon fáradt vagyok, egész nap a menekült katonákat helyeztem el. Most lefeküdtem ebéd után pihenni, de az izgalomtól nem tudok. Borzalmas lehetett ott elől, s az elbeszélésekből a következőképpen lehet rekonstruálni az eseményeket.

Nyolcadika körül nagy offenzívát indított az orosz. 80 000 ember és 300 harckocsi támadott az alig 8 km széles arcvonalon.*** Természetesen ismét a 7. könnyűhadosztály volt a kiszemelt áldozat. Két nap alatt áttörték a vonalat. Az egy év óta bevetett, számtalan csatát látott, agyonsanyargatott embereink nem bírták tovább. Az egész vonal mint a vaj mállott szét, s futott, ki merre látott. [...] Minden egészségügyi fel-

szerelés, minden fogat, ágyú, puska, felszerelési cikk stb. ott maradt. A sebesültek megfagytak. Aki elmaradt, az a halál fia volt. Napokig jöttek gyalog, étlen-szomjan, 40 °C-os hidegben. És mögöttük állandóan puskalövésnyire az orosz tankok és gyalogság. A 7. könnyű hadosztály teljesen megsemmisült. 60%-a ott maradt, minden kötelék felbomlott, a fegyver megsemmisült. Itt, 120 km-re az ellenségtől, még mindig kettesével-hármasával szállingóznak a katonák felszerelés, élelem nélkül, hiányos ruházatban. Nem is tudom mitől menekültem meg, hogy el voltam vezényelve. [...]

Dr. Somorjai Lajos: *Megjártam a Donkanyart. Harctéri napló. Oroszország, 1942–1943.* Budapest, 2002, Rubicon, 156–188.

* Nemezsizma.

** Vitaminhiány miatt fellépő betegség.

*** A szovjet támadás január 12-én kezdődött az említettől jóval kisebb, kb. két hadosztálynyi erővel és némi harckocsi-támogatással Uriv térségében. A főátmadás 13-án indult, amely 14-ére Scsucse térségében és másutt is áttörte a magyar védelmi vonalakat.

lépett a nyugati szövetségesekkel. Az 1943. szeptember 9-én elfogadott előzetes fegyverszüneti feltételek értelmében Magyarországnak csökkentenie kellett a Németországnak nyújtott gazdasági és katonai támogatást, ki kellett vonnia csapatait a szovjet területekről, s abban a pillanatban, amikor a szövetséges erők elérik a magyar határt, szembe kellett fordulnia a németekkel.

A német hírszerzés részletes információkkal rendelkezett Kállay béketapogatózásairól. Hitler ezért már 1943 szeptemberében utasítást adott Magyarországi megszállási terveinek – Margarethe I. és II. – az elkészítésére. 1944 elejére a tervek konkretizálódtak. Hitler angolszász ejtőernyős akcióval számolt, s ennek preventívjaként Magyarország katonai megszállására adott parancsot. A román csapatok részvételével fenyegetőzve elérte azt is, hogy Horthy a helyén maradt, s vezérkari főnökével egyetértésben arra utasította a magyar

katonai parancsnokokat, hogy a német csapatokat ne ellenségként, hanem barátként fogadják.

Kiseb csetepatéktól eltekintve az ország német megszállása ezért semmiféle ellenállásba nem ütközött.

A március 19-i megszállással új korszak kezdődött Magyarország második világháborús történetében. Az új miniszterelnök Sztójay Döme lett, az addigi berlini követ és a németek elkötelezett híve, aki kormányát – a nyilasok kivételével – szélsőjobboldali politikusokból állította össze. Hivatali idejének öt hónapja alatt a Sztójay-kormány mindazt megtette, amit a németek és a szélsőjobboldal már addig is követeltek. Feloszlatták a baloldali és a polgári ellenzéki pártokat, köztük a Független Kisgazdapártot és a Szociáldemokrata Pártot. A Gestapo, valamint a magyar rendőrség és csendőrség mintegy 3000 személyt őrizetbe vett. A németbarát szélsőjobboldali újságok kivételével minden napi-

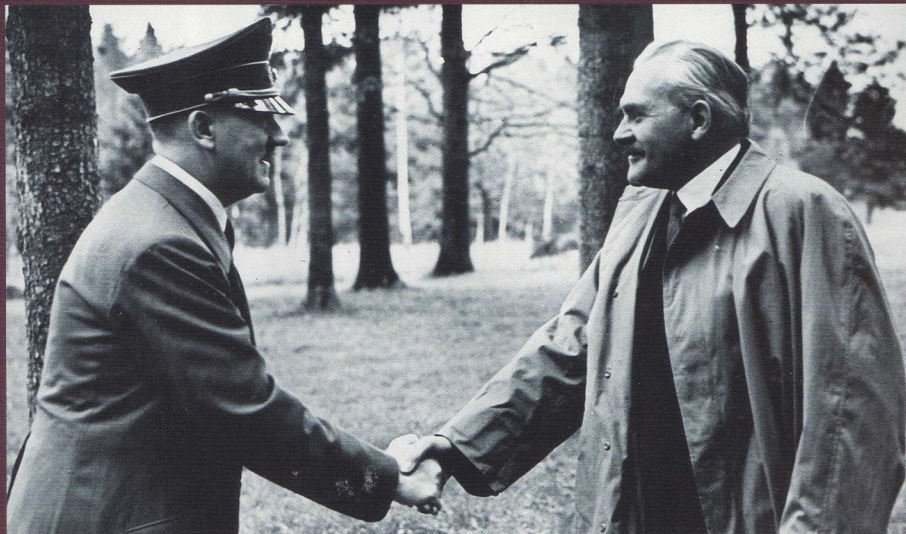
▶ **VISSZAVONULÓ MAGYAR EGYSÉG**

valahol a Szovjet-unióban, 1943 januárjában. Az ellenséges túlerő és a nagy hideg miatt a kéthetes harcban a magyar hadsereg katasztrofális vereséget szenvedett.

▶ **HITLER ÉS KÁLLAY MIKLÓS TALÁLKO- ZÓJA 1943-BAN**

A német hírszerzés részletes információkkal rendelkezett Kállay béketapogatózásairól.

lapot betiltottak. Az addigi autoriter, ám parlamentáris rendszer diktatórikus jelleget öltött.

Döntő változás következett be a már addig is súlyosan diszkriminált, ám fizikai létében nem veszélyeztetett 800 ezer fős zsidóság helyzetében is. Március 29-től a zsidókat hatágú sárga csillag viselésére kötelezték, majd zár alá vették vagyonukat, elvették üzleteiket és műhelyeiket. Mindez azonban csak kezdete volt a „végső megoldásnak”: a zsidók gettókba gyűjtésének és megsemmisítő táborokba küldésüknek. Ezt az Adolf Eichmann parancsnoksága alatt álló speciális *Judenkommando* irányította a magyar csendőrség közreműködésével. Az első vonatok 1944. május 15-én hagyták el Magyarországot. 1944. június végéig mintegy 440 ezer főt, a vidéki zsidóság túlnyomó többségét deportálták. Horthy kormányzó mindezt némán és passzívan tűrte. A külföldi és hazai tiltakozások, valamint az újabb német vereségek és a normandiai partraszállás hatására

1944. július elején végül azonban leállította a deportálásokat. Fellépésével mintegy 200 ezer fővárosi zsidó életét mentette meg. A háború mielőbbi befejezésének ügyében azonban habozás és késlekedés jellemezte tevékenységét. Bár az augusztus 23-ai román átállás következtében szeptember elejétől a harcok már Erdély területén folytak, a kormányfő és a kormányzó még mindig a nyugati szövetségesek megérkezésében bízott. A magyar fegyverszüneti delegáció így csak szeptember 28-án indult el Moszkvába. Az előzetes megállapodást október 11-én írták alá. Ebben Magyarország vállalta, hogy kiűrt minden 1937 után megszerzett területet, és hadat üzen Németországnak. Ugyanezen a napon a szovjet csapatok átkeltek a Tiszán és elfoglalták Szegedet.

A nyolc hónapig dúló magyarországi harcok, valamint a visszavonuló német és a támadó szovjet, valamint román csapatok rekviárlásai következtében az 1938-as nemzeti jövedelemnek több mint ötszöröse, a nemzeti

A GYŐRI MAGYAR VAGON- ÉS GÉPGYÁR

az 1944. július 2-i bombázás után.
A nemzeti vagyonnak mintegy 40%-a pusztult el.

BUDAPEST LÁTKÉPE

1944 nyarán – a háttérben az anyalföldi ipartelep szőnyegbombázása nyomán kitört tüzek.

Az emberéletben elszenvedett veszteségek ennél is megrendítőbbek voltak.

vagyonnak pedig mintegy 40%-a pusztult el. Magyarország ezzel a legsúlyosabb háborús károkat szenvedett országok egyikévé vált. Az emberéletben elszenvedett veszteségek ennél is megrendítőbbek voltak. A 21 milliós lakosságból az első világháborúban odaveszett 530 000 fő, azaz 2,5%. A második világháborúban a 14,5 milliós lakoságnak mintegy 6,2%-a, azaz körülbelül 900 000 fő pusztult el. Közülük 340–360 000-re becsülhető a katonák s mintegy félmillióra a zsidók száma. Szovjet fogságba mintegy 600 000-en kerültek, az angolszászoknak pedig 300 000-en adták meg magukat.

Mindehhez járult Sztálin és a szovjet vezetés érthető neheztelése és leplezetlen ellenszenv, amely gazdasági és belpolitikai téren éppúgy megmutatkozott, mint a határok ügyében. „Magyarországnak – olvasható a szovjet béke-előkészítő bizottság Molotov számára készített 1944. januári javaslatában – értékre kell adni, hogy a szövetségesek nem felejtették el a jelenlegi

Horthy Miklós levele Sztálinhoz

1944. szeptember vége

Tábornagy úr!

A végveszélyben lévő népem nevében és érdekében fordulok Önhöz. Ezt a magyar nép nevében teszem, amely nem felelős ezért a háborúért. Egy évezred és különösen az utolsó évtized során a szomszédos német kolosszus volt hatással népünk sorsára. Megint csak éppen e hatás alatt kerültünk bele ebbe a sajnálatra méltó háborúba a Szovjetunió ellen. Külön ki kell hangsúlyoznom azt a tényt, hogy szegény országomat a német „ötödik hadoszlop” ténylegesen megszállta. Ez a nagymértékű megszállás éppen abban az időben kezdődött, amikor a német haderők Románia és Bulgária területére léptek. Végeredményben a német ügynökök Magyarországon gondosan nyomon követtek minden mozgást és minden lépést, és a legfontosabb hírek és jelentések soha nem jutottak el hozzám. Most jutott tudomásomra, hogy a Kassára és Munkácsra mért légítámadás [1941] után Molotov külügyminiszter a magyar követtel folytatott egyik beszélgetése során kihang-

súlyozta a Szovjetunió békés szándékait Magyarország iránt. Ha ez valóban így volt, ez balsorsszerű, mert abban az időben erről nem kaptam hírt.

Az igazság érdekében közölni szeretném Önnel, hogy mi soha senkitől nem akartunk egy hüvelyknyit sem elvenni olyan területből, ami jog szerint nem lenne a mienk. Ellenkezőleg, a románok foglalták el Besszarábiát a saját orosz szövetségeseiktől az első világháború után, és ők akarták Szovjet-Oroszország jelentős részét elfoglalni a németek segítségével a második világháború ideje alatt. Tovább, amikor 1940-ben szándékunkban állt a magyarok iránt Erdélyben tanúsított szörnyűséges magatartásnak véget vetni, a románok újból segítséget kértek Németországtól, megkérték Hitlert, hogy segítsen nekik megkapniuk ennek a földterületnek legalább egy részét a bécsi döntés révén.

Küldöm a teljes jogkörrel rendelkező delegációmát a békétárgyalások

lefolytatására, és kérem Önt, hogy kegyelmezzen meg szerencsétlen országunknak, melynek történelmi érdemei vannak, és melynek népe az orosz néppel oly sok közös vonással rendelkezik. Legyen szíves, használja fel befolyását a szövetségeseire azzal a céllal, hogy a feltételek, amelyeket kidolgoznak, összeegyeztethetők legyenek népeink érdekeivel és becsületével, és azok valóban a békés életet és a biztos jövőt szolgálják. Megragadom az alkalmat, hogy kifejezzem Önnek, Sztálin Tábornagy úr, legmélyebb tiszteletemet.

Öszinte híve: Horthy

P.S. Tekintettel arra, hogy hadseregeink még mindig a határokon vannak és országunkba jelentős német haderők törtek be, kérem, hogy levelemet diszkréten kezelje mindaddig, míg képesek nem leszünk úrrá lenni a helyzeten.

História, 2005/3. 11.

háborúban elfoglalt pozícióját. Ezért a Szovjetunió politikájának Magyarországgal kapcsolatban arra kell korlátozódnia, hogy megőrizze a magyar államot, de lehetőség szerint szűkítse területét, a néprajzi elvet szigorúan követve. Azokban az esetekben, ha az adott elv alkalmazásában valamilyen kétség merül fel, a kérdést Magyarország ellenére kell megoldani.” A háború után lényegében ez is történt. Bár a nyugati hatalmak, elsősorban az Egyesült Államok készek lettek volna a román-magyar határ módosítására Magyarország javára, a Szovjetunió minden ilyen elgondolást megvétózott. Az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződés így végül az 1920-as trianoni határokat állította helyre. Az eltérés mindössze annyi volt, hogy Csehszlovákia még három további magyar falut is megkapott Pozsonnyal átellenben. Az 1945 utáni publicisztikájában Horthy Miklós ezért nem minden alap nélkül kapott egy újabb *epitheton ornans*-t: az „országvesztő”-t.

Kronológia

1938

- március 12–13. Németország megszállja és bekebelezi Ausztriát (Anschluss).
- szeptember 29. A müncheni egyezmény aláírása az addig Csehszlovákiához tartozó, de németek lakta Szudéta-vidék Németországhoz csatolásáról.
- október 9–13. Magyar–csehszlovák tárgyalások Komáromban a két állam közötti határ módosításáról.
- november 2. Első bécsi döntés: Szlovákia döntően magyarok lakta déli sávja visszakerül Magyarországhoz.

1939

- február 15. Gróf Teleki Pál alakít kormányt.
- március 14. Az önálló szlovák állam megalakulása.
- március 15. A német csapatok bevonulnak Prágába, a cseh–morva területek Németország részévé válnak.
- március 15–19. A honvédség alakulatai német engedéllyel visszafoglalják Kárpátalját.
- április 11. Magyarország kilép a Nemzetek Szövetségéből.
- szeptember 1. Németország megtámadja Lengyelországot; kezdetét veszi a II. világháború.

1940

- június 26. A Szovjetunió ultimátumban követeli vissza Romániától Besszarábiát, valamint Észak-Bukovinát. A román kormány teljesíti a szovjet követelést.
- június 28. A szovjet csapatok megkezdik a Romániától követelt területek birtokbavételét.
- augusztus 16–24. Magyar–román tárgyalások Turnu Severinben (Szörényvár) a magyar–román határ módosításáról.
- augusztus 30. Második bécsi döntés: Erdély közel fele visszakerül Magyarországhoz.
- december 12. A magyar–jugoszláv örökbarátsági szerződés aláírása Belgrádban.

1941

- március 27. Németellenes politikai fordulat Jugoszláviában.
- április 3. Gróf Teleki Pál öngyilkosságot követ el, utóda a kormány élén Bárdossy László.
- április 6. Németország megtámadja Jugoszláviát.
- április 11. Magyarország csatlakozik a Jugoszlávia elleni támadáshoz.
- június 22. A német hadsereg megtámadja a Szovjetuniót.
- június 24. Magyarország megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval.

június 26.

Repülőtámadás Kassa, valamint Rahó térségében a budapesti gyorsvonat ellen. A kormányzó deklarálja Magyarország hadba lépését a Szovjetunió ellen.

június 27.

A magyar csapatok átlélik a szovjet-magyar határt, és megkezdik előnyomulásukat a donyeci medence irányába.

december 6.

Nagy-Britannia hadat üzen Magyarországnak.

december 12.

Magyarország hadat üzen az Egyesült Államoknak.

1942

március 9.

A kormányzó Kállay Miklóst nevezi ki miniszterelnökké.

1943

január-február

A 2. magyar hadsereg megsemmisítő vereséget szenved az orosz fronton.

október 10.

A kormány elfogadja a nyugati szövetségesek előzetes fegyverszüneti feltételeit.

1944

március 19.

A német csapatok megszállják Magyarországot.

március 22.

Sztójay Döme alakít kormányt.

augusztus 27.

A szovjet csapatok átlélik a magyar határt az Ojtoziszorosban.

október 11.

A kormányzó megbíztatái aláírják az előzetes fegyverszüneti megállapodást Moszkvában.

október 15.

A kiugrási kísérlet meghiúsul; a fővárost német csapatok szállják meg.

október 16.

Horthy lemond, miután Szálasi Ferencet nevezi ki miniszterelnökké.

december 21.

Debrecenben összeül az Ideiglenes Nemzetgyűlés.

december 22.

Debrecenben megalakul az Ideiglenes Nemzeti Kormány.

1945

január 20.

Magyarország és a szövetséges hatalmak aláírják a fegyverszünetet. Befejeződnek a fegyveres harcok Magyarország területén.

április 13.

1946

július 29.–
október 15.

Párizsi béketárgyalások

1947

február 10.

A trianoni határokat helyreállító békeszerződés aláírása Párizsban.

Irodalom

- Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*. Osiris, Budapest, 2005.
- Ádám Magda–Juhász Gyula–Kerekes Lajos (szerk.): *Magyarország és a második világháború*. Kossuth, Budapest, 1959.
- Antal László, Jerzy Robert Nowak, Tadeusz Olszanski (szerk.): *Barátok a bajban. Lengyel menekültek Magyarországon 1939–1945*. Európa, Budapest, 1985.
- L. Balogh, Béni: *The Second Vienna Award and the Hungarian–Romanian Relations 1940–1944*. Atlantic Research and Publications, Inc., Highland Lakes, N.J., 2011.
- Bán D. András: *Illúziók és csalódások. Nagy-Britannia és Magyarország 1938–1941*. Osiris, Budapest, 1998.
- Baráth Magdolna: Majszkij a szovjet külpolitika perspektíváiról – 1944. In: Krausz Tamás (szerk.): *A sztálinizmus hétköznapijai*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.
- Barcza György: *Diplomata emlékeim 1911–1945*. Európa, Budapest, 1994.
- Borsányi Julián: *A magyar tragédia kassai nyitánya*. Dr. Rudolf Trofenik, München, 1985.
- Dombrády Lóránd: *Hadserg és politika Magyarországon 1938–1944*. Kossuth, Budapest, 1986.
- Gál Vilmos–Tar Attila Szilárd (szerk.): *Dokumentumok a XX. század történetéhez*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001.
- Gosztony, Peter: *Hitlers fremde Heere*. Econ Verlag, Düsseldorf, Wien, 1976.
- Haraszti György (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujsszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Corvina, Budapest, 2007.
- Hoensch, Jörg K.: *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*. J.C.B. Mohr, Tübingen, 1967.
- Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Stephen Vörösváry, Toronto, 1974.
- Juhász Gyula–Fejes Judit (szerk.): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945*. V. köt. Akadémiai, Budapest, 1982.
- Kolontári Attila: *Magyar–szovjet diplomáciai, politikai kapcsolatok 1920–1941*. Napvilág, Budapest, 2009.
- Kolontári Attila: A sztálini forgatókönyv. A Vörös Hadserg háborús előkészületei, 1939–1941. In: *Rubicon*, 2015/9.
- Lakatos Géza: *Ahogy én láttam*. Aurora, München, 1981.
- Lökkös János: *Trianon számokban. Az 1910. évi magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak elemzése a történelmi Magyarországon*. Püski, Budapest, 2000.
- Nagybacsoni Nagy Vilmos: *Végzetes esztendő*. Gondolat, Budapest, 1986.
- Nemeskürty István: *Requiem egy hadseregért*. Magvető, Budapest, 1972.
- Pastor, Peter (szerk.): *A moszkvai magyar követség jelentései 1935–1941*. Századvég, Budapest, 1992.
- Payne, Robert: *Stalin. Macht und Tyrannei*. Wilhelm Heyne Verlag, München, 1981.
- Pritz Pál (szerk.): *Bárdossy László a népbíró*. Maecenas, Budapest, 1991.
- Pritz Pál: *Pax Germanica. Német elképzelések Európa jövőjéről a második világháborúban*. Osiris, Budapest, 1999.
- Pritz Pál: *A Kállay-kormány kül- és belpolitikája*. In: Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország a II. világháborúban*. Kossuth Kiadó – Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2011.
- Ránki György–Pamlényi Ervin–Tilkovszky Loránt–Juhász Gyula (szerk.): *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944*. Kossuth, Budapest, 1968.
- Romsics Ignác (szerk.): *Bethlen István emlékirata 1944*. Zrínyi, Budapest, 1988.
- Romsics Ignác (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999*. I. köt., Osiris, Budapest, 2000.
- Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Osiris, Budapest, 2006.
- Romsics, Ignác: *Ungarn und der erste Wiener Schiedsspruch*. In: Jürgen Zarusky und Martin Zückert (Hrsg.): *Das Münchener Abkommen von 1938 in europäischer Perspektive*. Oldenbourg Verlag, München, 2013.
- A. Sajti, Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Napvilág, Budapest, 2004.
- B. Stenge Csaba: *A magyar casus belli*. Kassa, 1941. június 26. In: *Katonaiújság*, 2011/4.
- B. Stenge Csaba: *A tiszaborkúti incidens: Hetven éve sodródott a világháborúba Magyarország*. In: *Indóház*, 2011. június.
- Szakály Sándor: *Hadserg, politika, társadalom*. Lánchíd, Budapest, 1991.
- Turbucz Dávid: *Horthy Miklós*. Napvilág, Budapest, 2011.
- Ullein-Reviczky Antal: *Német háború – orosz béke*. Európa, Budapest, 1993.
- Ungváry Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Osiris, Budapest, 2004.

Tartalom

Bevezető	6
Előzmények	8
Magyarország helye a Szovjetunió elleni német támadás tervében	14
A Szovjetunió ajánlata	18
<i>A casus belli</i>	22
Kik bombázták Kassát?	28
A felelősség kérdése	32
Következmények	36
Kronológia	42
Irodalom	44

Am. d. Sch.
Friedrich Schenk
Y8804 19295

A sorozat főszerkesztője Csorba László

Szerkesztő Nádori Attila

Képszerkesztő Török Ágnes

Borítótervező Kemény Zoltán

A térképeket készítette Nagy Béla

Kiadói programvezető Szuba Jolanta

Kiadói programkoordinátor Balázsi Szilvia

A képek forrása

Bundesarchiv (Németország): Bild 146-1970-052-08 (9. o. fent), Bild 183-B00407 (15. o. fent),
Bild 146-2010-0049 (31. o. lent), CULTiRiS Kulturális Képügynökség, fortépan.hu,
HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Kossuth Kiadó archívuma, Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár,
MTI Fotóbank, National Archives (USA), Nemzeti Portrétár Alapítvány, Országos Széchényi Könyvtár,
Pozsgay Gyula, Ullein-Reviczky Antal Alapítvány, Wikimedia

ISBN 978-963-09-8446-1

Minden jog fenntartva

© Romsics Ignác 2016

© Kossuth Kiadó 2016

Felelős kiadó Kocsis András Sándor
a Kossuth Kiadó Zrt. elnök-vezérigazgatója
A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja

Műszaki vezető Badics Ilona
Műszaki koordinátor Winter Angéla
Korrektor Török Mária
Nyomdai előkészítés Veres Ildikó
Képkidolgozás GMN-Color Digital Kft.

 magyar
nyomdaipari szövetség
NYOMDA- ÉS PAPÍRIPARI SZÖVETSÉG

A nyomtatás és a kötés a debreceni nyomdászat több mint
négy évszázados hagyományait őrző Alföldi Nyomda Zrt. munkája
Felelős vezető György Géza vezérigazgató

www.kossuth.hu / e-mail: kiado@kossuth.hu

A MAGYAR TÖRTÉNELEM REJTÉLYEI

A SZENT KORONA – TÓTH ENDRE

SISI-LEGENDÁK – F. DÓZSA KATALIN

KI BOMBÁZTA KASSÁT? – ROMSICS IGNÁC

PETŐFI HALÁLA – HERMANN RÓBERT és KOVÁCS LÁSZLÓ

MIKOR VOLT A HONFOGLALÁS? – FODOR ISTVÁN

AZ ÁRPÁD-HÁZI KIRÁLYSÍROK – BICZÓ PIROSKA

A NAGYSZENTMIKLÓSI KINCS – BÁLINT CSANÁD

A ZICHY-GYÉMÁNTOK – HERMANN RÓBERT

BÁTHORY ERZSÉBET – BÜNÖS VAGY ÁLDOZAT? – VÁRKONYI GÁBOR

MÁTYÁS, A RENESZÁNSZ KIRÁLY – BUZÁS GERGELY

AZ OSTROMLOTT BUDAPEST KÉT TITKA – UNGVÁRY KRISZTIÁN

AZ ÁRPÁD-HÁZ KIHALÁSA – ZSOLDOS ATTILA

A BUJDOSÓ RÁKÓCZI – TÓTH FERENC

KÁROLYI, A VÖRÖS GRÓF – HAJDU TIBOR

WALLENBERG ELTÜNÉSE – BERN ANDREA

A SZÁMŰZÖTT RÁKOSI – FEITL ISTVÁN

A MOHÁCSI VÉSZ – B. SZABÓ JÁNOS

KUFSTEIN, A MEGTORLÁSOK JELKÉPE – FÓNAGY ZOLTÁN

SZÉCHENYI DÖBLINGBEN – CSORBA LÁSZLÓ

TRIANON – ZEIDLER MIKLÓS

KOSSUTH KIADÓ

www.kossuth.hu | kiado@kossuth.hu

1490 Ft

9 789630 984461